

”Olis niin paljon helpompaa sanoa, että hän olis kuollut”

Tutkielma siitä, kuinka tv-sarja rakentaa
mielikuvia katoamisesta

Lauri Seppä

Pro Gradu –Tutkielma

Sosiaalianthropologia

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Toukokuu 2016

TIIVISTELMÄ

TAMPEREEN YLIOPISTO

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Seppä LAURI: "OLIS NIIN PALJON HELPOMPAA SANO, ETTÄ HÄN OLIS KUOLLUT."

Tutkielman siitä kuinka tv-sarja rakentaa mielikuvia katoamisesta.

Pro gradu –tutkielma, 57 sivua + lähteet.

Sosiaalianthropologia

Toukokuu 2016

Tämä Pro Gradu -tutkielma tarkastelee kadonneiden ihmisten sosiaalista tilaa ja median siitä välittämään kuvaa. Tutkielman aineistona ovat Yleisradion julkaiseman *Kadonneet*-tv-sarjan jaksot. Sarjan jaksoissa esitellään todellisia suomalaisia katoamistapauksia. Jaksot sisältävät kadonneiden läheisten ja poliisin haastatteluja. Näiden lisäksi näyttelijät, kertoja ja juontaja kertovat tapahtuneesta. Aiheen tarkastelu tv-sarjan kautta tarjoaa tiiviin aineiston, mutta kokonaisuutena se todistaa ja vahvistaa katoamisen olevan ulottuvuus joka koskettaa ja kiinnostaa ihmisiä.

Sarja esittää katoamisen on ulottuvuutena joka haastaa tavat surra ja muistaa menetettyä läheistä. Kadonnut ihminen ei ole yhteiskunnan näkökulmasta kuollut. Tämä aiheuttaa käytännöllisiä haasteita ja ristiriitoja kadonneen omaisille. Tutkimusta ovat määrittäneet seuraavat kysymykset: *minkä kaltaista kuvaa sarja tuottaa kadonneista ja katoamisesta sosiaalisena kategoriana? Miten media muokkaa käsitystämme katoamisen luomasta sosiaalisesta kategoriasta? Onko tämä tila yksioikoinen, vai vetääkö se mukaansa myös omaiset ja läheiset?* Teoreettisesta näkökulmasta tutkimusta on määrittänyt liminaalikäsite. Tähän pohjautuu tutkimuskysymys: *Miten liminaali käsitteenä soveltuu kadonneiden tilan tarkasteluun?* Liminaalisuutta käsitellään usein väliaikaisena ulottuvuutena, mutta katoamistapauksien potentiaalinen päättymättömyys haastaa sen.

Tavoitteeni on tuoda lisäymmärrystä kadonneiden omaisten traagiseen ja traumatisoivaan kokemukseen. Tutkielmaa tehdessä huomasin, että aihetta on käsitelty huomattavan vähän suomalaisessa akateemisessa kentässä. Aihe vaatisi lisää tutkimusta ja ymmärrystä, koska katoaminen on olemassaolon ulottuvuus joka koskettaa toistuvasti yksilöitä, perheitä ja sukuja. Nämä aiheet ja tarpeet pohjautuvat tutkielmani aineistoon.

1. Johdanto	1
2. Metodi & materiaali - Etnografiavaikutteista työskentelyä TV-sarjan parissa.....	3
2.2 Katoaminen, sureminen, kuolema ja rituaalit mediassa	5
2.3 Materiaalin käytännöllinen prosessi	5
2.3.1 Valmiit haastattelut aineistossa	6
2.4 Tutkimuksen etiikka.....	7
2.5 Clifford Geertz ja tiheä kuvaus	8
3. Teoria.....	9
3.1 Liminaalisuus	11
3.1.1 Vääristynyt, pitkittynyt ja tulehtunut liminaali	12
3.1.2 Communitas, liminaaliset henkilöt - kadonneet liminaalisina henkilöinä.....	12
3.2 Poissaolon liminaali	14
3.3 Liminaali henkilö/kategoria	14
3.4 Poissaolon liminaalit: symbolinen, emotionaalinen ja käytännöllinen	15
3.4.1 Emotionaalinen poissaolon liminaali.....	15
3.4.2 Symbolinen poissaolon liminaali	16
3.4.3 Käytännöllinen poissaolon liminaali	16
4. Tapaukset	16
4.1 Toisaalta sen ymmärtää ()	16
4.2 Ajattelematonta ja tyhjää ()	19
4.3 Aprikointia, arvailua ja huhuja ()	21
4.4 Haamupoika ()	23
4.5 Se ei merkitse sillä tavalla mitään ()	26
4.6 Kaikki keinot on sallittuja millä niistä päästään ylitse ()	28

4.7 Olis niin paljon helpompaa sanoa, että hän olis kuollu ( )	30
4.8 Että en usko ( )	32
4.9 Seitsemän vuotta naimisissa vainajan kanssa ( )	34
4.10 Ei Antti, Ei itte ( )	37
4.11 Paranormaalit ilmiöt omaisissa ( )	38
4.11.1 Ääniä ihmistajunnan tuntemattomalta puolelta – liminaalisuus ja magia.....	39
4.12 Mä haluan et jonkin näköinen tilaisuus järjestetään - ei hautajaiset ( )	43
4.13 Viikko on pitkä aika ( )	46
4.14 Tästä mulla on ainakin vähiten tietoa ( )	47
4.14.1 Omaisten pettymys, julkinen tunnustaminen ja anteeksipyyntö	48
4.15 Näin tehtiin kadonneet ja elämä jatkuu (,)	51
4.15.1 Sarjan konkreettiset vaikutukset	53
4.15.2 Sarjan tekemiseen osallistuminen.....	54
4.15.3 Byrokratia estää ihmistä ikään kuin pääsemästä irti	55
5. Yhteenveto ja päätelmä.....	56
Kirjalliset lähteet.....	58
Elektroniset lähteet	60
Kuvien lähdetiedot	62

1. Johdanto

Tutkielmani tarkastelee kadonneiden ihmisten sosiaalista kategoriaa Yleisradion tuottaman Kadonneet-sarjan kautta. Tutkimuskohteeni, katoaminen olemassaolon ulottuvuutena, on henkilön katoamisen aikaansaama ja tämän omaisten kokema olemisen ja ei-olemisen tila, jossa epävarmuus asettaa tunteet, symbolisten tavat, rituaalit ja käytännöt ristiriitaan.

Tutkimuskysymykset:

- Minkä kaltaista kuvaa sarja tuottaa kadonneista ja katoamisesta sosiaalisena kategoriana?
- Miten media muokkaa käsitystämme katoamisen luomasta sosiaalisesta kategoriasta? Onko tämä tila yksioikoinen, vai vetääkö se mukaansa myös omaiset ja läheiset?
- Miten liminaali käsitteenä soveltuu kadonneiden tilan tarkasteluun?

Tutkielmani materiaali koostuu Kadonneet-tv-sarjan jaksoista (pituudeltaan noin 30 minuuttia per jakso), jotka on julkaistu vuosina 2006 - 2010. Sarjan on käsikirjoittanut Esa Silander, tuottanut Arttu Nummi ja ohjannut Lasse Verkko. Jokainen jakso sisältää omaisten ja viranomaisten haastatteluja ja muuta dramatisoitua materiaalia, jotka kuvaavat tapahtunutta. Sarjan luonnetta leimaavat myös juontajan (Markku Hyvönen) ja kertojan (Ola Tuominen) roolit: juontaja kuljettaa tarinaa siinä missä kertojan rooli paikantuu faktatietojen esittämiseen. Näiden elementtien lisäksi sarjassa on sanattomia, näyteltyjä kohtauksia, joissa esitetään esim. katoamista edeltäneitä viimeisiä havaintoja. Sarjan kautta tarkastelen tapoja esittää ja rakentaa mielikuvaa kadonneista henkilöistä.

Kadonneet-sarja määritellään Ylen verkkosivuilla¹ asiaohjelmien pariin. Tutkimuksen laadun näkökulmasta Kadonneet-sarja kattaa sopivan määrän tapauksia: se ei päästä aihetta leviämään liian suureksi, mutta esittää kirjon tapausten luonteista. Sarja täyttää siis edustavuuden kriteerit (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Toisaalta edustavuuden kriteereihin (tai muihin ennalta kerättyihin perusteluihin tutkimuksen tarpeellisuudesta)

---

¹<http://www.yle.fi>

takertuminen ei ole tarpeellista: antropologisessa viitekehyksessä tutkimus perustelea jo itse itsensä.

Antropologian perinteessä kentällä on leimaava merkitys. Oma kenttäni paikantuu abstraktiin ulottuvuuteen, jos vertailukohteeksi otetaan klassinen Malinowskilainen käsitys kentästä, jossa tutkija viettää pitkän ajan vieraassa ympäristössä ja kulttuurissa kaikkea ympäröivää havainnoiden ja tietoa tallentaen (Haverinen 2009). Se, kuinka mielekästä on puhua kentästä tilanteessa, jossa tutkimusympäristö ei vastaa tästä näkökulmasta lainkaan perinteisiä määreitä, luo omat kysymyksensä. Kentän käsite on kuitenkin sopeutuvainen ja noudattaa tieteen uusiutuvuuden sääntöä, eikä klassikoiden luomaa kontekstisidonnaisuutta.

On silti huomioitava, että vaikka kenttä pakenee sen perinteistä määrittelyä mahdottomuuksiin saakka, etnografiaan tukeutuvissa tutkimuksissa kulkee mukana *ajatus kentästä*. Onkin siis tärkeää pitää mukana teoreettinen ajatus kentästä, ei niinkään määritelmää. Pahimmillaan määritelmään kiinnittyminen estää tieteen uusiutuvuuden.²

Kateissa olemista ja katoamista teoreettisesta näkökulmasta lähestyn liminaalitilan käsitteen kautta. Liminaalitila on Arnold van Gennepin (1909) siirtymäriitteihin paikantama vaihe, jossa henkilö on sosiaalisten kategorioiden välissä. Tämä on mielletty väliaikaiseksi tilaksi, jonka kautta kuljetaan seuraavaan, pysyvämpään sosiaaliseen kategoriaan. Suhteessa katoamiseen se tarkoittaisi kadonneen löytymistä – kuolleena tai elävänä. Victor Turner kutsuu liminaalitilassa olevaa ”kynnyksellä seisovaksi ihmiseksi” (Turner 2007 [1969], 107). Tämä, kuten liminaalitilan väliaikainen luonne³, sopii hyvin kuvaamaan kadonneiden sosiaalista tilaa: läheisillä ei ole varmuutta kummalla puolella kynnystä kadonnut on. Turner tarkasteli liminaalitilaa erityisesti sosiaalisen aseman nousun rituaaleissa, mutta sama kategorisointi on paikannettavissa kuoleman ja elämän epävarmuuden luomaan välitilaan, jonka kadonneen omaiset kokevat ja jota katoaminen luo. Voidaankin ajatella olevan kolme olemassaoloa rajaavaa (sosiaalista) tasoa: elossa, kateissa ja kuollut.

---

² Ei tarvita kovinkaan syvää antropologista tuntemusta jotta voidaan todeta, että perinteistä Malinowskilaista kenttätöön ja kentän mallia on kritisoitu ja muokattu jo vuosikymmenet. Koen kuitenkin tarpeelliseksi määritellä kentän sillä: 1.) Ei-konkreettisen kentän käsitteleminen on tuottanut minulle pohdittavaa läpi tutkielman 2.) Yleistäen: antropologiassa vallitsee edelleen vuonna 2016 ajatus konkreettisesta kentästä.

³ Vaikka juuri epätietoisuus väliaikaisuudesta luo katoamiselle sen ristiriitaisen *tulehtuneen liminaalin* (kts. luku 3.1.2)

Toivon, että työni voisi tuoda lisää ymmärrystä kadonneen ja katoamisen tragediaan, asetelman käsitteleminen sosiaalisena ulottuvuutena tarjoaisi ymmärrystä ja välineitä käsitellä aihetta. Sarjan perusteella ja aiheen parissa pro gradua työstäessä olen huomannut, että viranomaissektorilla ja yhteiskunnalla on hyvin vähän asiantuntijuutta tämän kaltaisen traumatisoivan ja traagisen kokemuksen kanssa elävien ihmisten tukemiseksi ja auttamiseksi.

2. Metodi & materiaali - Etnografiavaikutteista työskentelyä tv-sarjan parissa

Tutkimukseni lähtökohdat ja metodit kumpuavat antropologian perinteestä, vaikka mekaniikka ja käytännön toteutukset eivät kohtaa perinteisen etnografian mallia. Aineistoni luonne, kenttä sekä aineiston käsittely ja metodi määräytyvät tv-sarjan luomien reunaehtojen perusteella: mitä kerrotaan sanomalla, mitä näytetään ja mikä jätetään katsojan ymmärryksen ja tulkinnan varaan? Aineiston parissa toimiessani olen pyrkinyt huomioimaan sarjan representaatiot, joiden avulla Janne Seppäsen sanoin ”(...) on mahdollista pohtia esimerkiksi sitä, millä tavoin erilaiset mediat esittävät ja tuottavat todellisuutta, kenen näkökulmasta ja millaisin välinein” (Seppänen 2005, s.77). Tästä näkökulmasta tarkastelen sitä, miten Kadonneet-sarja tuottaa todellisuutta ja esittää teemaansa. Tutkimuksessani en ole niinkään kiinnostunut kenen näkökulmasta ja millaisin välinein media toimii ja tuottaa käsitystä kadonneista, vaan todellisuudesta ja sen ymmärtämisestä, siitä miten katoaminen esitetään koettavaksi.

Intressini suhteessa mediaan paikantuu siihen, miksi katoaminen on tv-sarjan arvoinen aihealue. Johanna Sumialan (2010, s.146) ajatuksen ”*se mikä on tärkeää, on mediassa. Jos se ei ole mediassa, se ei ole tärkeää*” myötä perustelen lopullisesti aiheen ja tutkimukseni. Katoaminen on toistuva ilmiö mediassa niin iltapäivälehtien lööpeissä⁴ kuin tv-sarjojen

---

⁴ Kadonneista henkilöistä uutisointi tummanpuhuvaan sävyyn on toistuva asetelman iltapäivälehtien lööpeissä.

Esimerkkinä yksityiskohdat kahdesta *Iltalehden* lööpistä:

Kuva 1: *Iltalehti*, 4.4.2016

Kuva 2: *Iltalehti*, 5.2.2016

aiheena⁵ ja teemana sekä aiheena mm. kirjallisuudessa⁶. Se, että katoamisen ympärille on rakennettu tv-sarja, kertoo jo itsessään aiheen merkityksestä.

Media-antropologian intressit paikantuvat median roolin tarkasteluun viestinnän ja yhteisöllisyyden asetelmassa. Johanna Sumialan mukaan media-antropologia *“analysoi mediaa yhteisesti jaettuna symbolisena järjestelmänä, joka rakentaa, järjestää ja muokkaa meitä ympäröivää sosiaalista todellisuutta ja jossa yksilöille tarjoutuu erilaisia mahdollisuuksia osallistua tuon sosiaalisen todellisuuden rakentamiseen”* (Sumiala 2010, s.13). Tämä näkökulma tarjoaa puitteita tutkimukselleni, vaikka en ole kiinnostunut mediasta järjestelmänä tai muokkaajana. En tarkastele myöskään sitä, kuinka mediaa etnografisesta näkökulmasta käytetään. Olen kiinnostunut katoamisesta sosiaalisena ilmiönä, tässä mittakaavassa aineisto sijaitsee media-aineistoksi mielletävässä konseptissa. Sumialan määritelmässä tämä tarkoittaisi *erilaisia mahdollisuuksia osallistua tuon sosiaalisen todellisuuden rakentamiseen* kokemisen kautta. Tukeudun Sumialaan ja nimitän työni kenttävaihetta mieluummin etnografiavaikutteiseksi työskentelyksi tv-sarjan parissa.

Käytännössä ja pääsääntöisesti olen työskennellyt työpöydän ääressä tietokoneella. Herää kysymys, onko tapahtunut evoluutio vai regressio nojatuoliantropologiasta työtuoliantropologiaan? Kenttävaihe, analyysi ja tutkielman kirjoittaminen ovat tapahtuneet tässä samassa sijainnissa. Tietokone on myös ollut kenttäni määrittäjä ja kulkuväline aineiston pariin, internetissä sijaitsevaan Ylen Elävään arkistoon⁷. Uskon, että tämä on yhä enemmän kasvava trendi antropologiassa: verkko ja siellä sijaitseva materiaali sekä ilmiöt, eivät saa jäädä tutkimuksessa sivuun vain siksi, että ne eivät täytä perinteisiä kentän määreitä. Luotan siihen, että etnografia on sopeutuvainen metodi siinä missä klassikot ja perinteet tukevat tätä sopeutumista.

⁵ Kts. esim. Spoorloos-konsepti jota on esitetty myös Suomessa nimellä Kadonneen Jäljillä.

⁶ Esim. Hanneriina Moisseisen sarjakuvaromaani *Isä*, Ylen vuonna 2016 julkaisema toimittaja Leena Häkkisen toteuttama *Kadonnut* –podcast, Eija Margareta Pääkön vuonna 2013 julkaisema *Kadonneen Omainen* –kirja.

⁷ Ylen Elävä Arkisto yleisradion ylläpitämä 9.9.2006 avattu ylen tuottamaa ja ostomateriaalia (sekä ääni, että videotallennetta) sisältävä internetissä sijaitseva arkisto. <http://yle.fi/aihe/elava-arkisto>

2.2 Katoaminen, sureminen, kuolema ja rituaalit mediassa

Kadonneet-sarja on kertomuksellinen ja dramatisoitu tositapahtumiin perustuva kokonaisuus, jossa omaisten haastattelut edustavat koettua todellisuutta. Sarjan kautta tarkastelen sitä mielikuvaa ja kokonaisuutta, joka katoamisesta *ilmiönä* ja *ulottuvuutena* rakennetaan. Näiden kautta on mahdollista tarkastella mielikuvaa kuvaa kadonneista ja katoamisesta ilmiönä - sekä siitä miten media tätä välittää. Median luoman kollektiivisen kattavuuden myötä sarjassa paljon esillä oleva suru ja sureminen saavat oman jaetun ulottuvuutensa: individualistinen kokemus surusta laajenee media-aineiston myötä jaetuksi suruksi.

Käsitän median järjestelmänä joka jakaa *käsityksiä* todellisuudesta vahvistaen, muokaten ja välittäen niitä. En tarkastele mediaa todellisuudesta erillisenä elementtinä vaan sen osana. (Sumiala 2010, s.75 – 78). Kadonneet-sarja välittää mielikuvia surusta, katoamisesta, kadonneen olemassaolon käsittelemisestä ja kuolemasta, sekä ristiriidoista näiden kaikkien suhteen. Johanna Sumiala tarkastelee teoksessaan Median rituaalit: johdatus media-antropologiaan (2010) median välittämiä, kuolemaan liittyviä rituaaleja, ja sitä kuinka nämä jaetaan. Hän määrittelee rituaalin perinteiseen antropologiseen malliin: “(..) *käyttäytymiskaava(na), joka toistuu tietyssä tilassa ja ajassa ja johon liittyy jonkinlaisen kuvitellun yhteisön rakentuminen. Rituaalin välttämätön, joskaan ei yksin riittävä edellytys on aina toisto.*” (Sumiala 2010, s.97). Tämä edustaa perinteistä antropologista näkökulmaa, jossa rituaali nähdään yhteisölle välttämättömänä toimintamallina, joka estää sitä suistumasta kaaokseen (Van Gennep 1960; Turner 1969).

2.3 Prosessi aineiston parissa

Prosessi varsinaisen aineiston parissa on ollut seuraavanlainen: olen katsonut Kadonneet-sarjan jaksot useaan otteeseen tutustuen, tarkastellen ja tutkimuspäiväkirjaan litteroiden ja huomioita kirjaten. Tämän lisäksi olen litteroinut sarjassa esiintyvän juontajan, kertojan, poliisin ja omaisten puheen. Tätä kirjalliseen muotoon saatettua aineistoa kertyi yhteensä 82 sivua⁸. Tämä vaihe edustaa tutkimukseni kenttävaihetta.

---

⁸ 22 sivua litteroitua aineistoa ja 60 käsin kirjoitettua kokonaisvaltaista litteraatiota (sarjan puhetta ja muita representaatioita).

Ensimmäiset kerrat sarjan parissa olivat pitkälti materiaalin tarkastelua. Hyvin pian huomasin, että peruselementit toistuvat läpi sarjan. Kenttäni oli tullut tutuksi. Katsottuani noin puolet jaksoista osasin jo ennustaa sarjan kaaren: missä vaiheessa käsitellään mitään, mikä kuvaus edeltää tiettyä vaihetta. Erityisesti sarjan juontaja Markku Hyvösen tapa kertoa tapahtumista tuli tutuksi. Tämän lisäksi yllättävät elementit korostuivat: muista jaksoista poikkeavat tai puuttuvat asetelmat kiinnittivät huomiota.

Olen karsinut tutkielmani lopullisesta muodosta pois Jani Pesosen, Aulis Käkelän, Tauno Perälän ja Ismo Kumpulaisen katoamista käsittelevät jaksot, sillä aineistona ne eivät tarjonneet lopullisessa muodossa enää uutta materiaalia tutkimukselleni. Olen jättänyt aineistostani pois myös Raija Juutilan tapausta käsittelevän jakson, sillä hänen kohtalonsa on selvinnyt vuonna 2011. Tutkielmani analyysi kattaa yhteensä kuusitoista noin puolen tunnin mittaista jaksoa.

2.3.1 Valmiit haastattelut aineistossa

Tutkimukseni alkuvaiheessa suurimman haasteen suhteessa aineistoon muodostivat sarjassa esiintyvät haastattelut. Lähdin liikkeelle perinteisen *haastattelun* käsitteen kautta, joka sisältää ajatuksen *kyselystä* (Sarajärvi & Tuomi 2002, s.74), eikä näin vastaa aineistossani esiintyviä tv-sarjaan tuotettuja haastatteluja. Omaisten haastattelut ovat monologin muodossa olevaa kerrontaa, niistä puuttuu *kyselyn elementti*. Sarjan juontajan ja jaksoissa haastateltavien poliisien haastattelut toteutuvat dialogin muodossa. Niistä puuttuu kuitenkin tutkijan näkökulmasta tuotettu *kysely*. Asiaa aikani pohdittua päätin problematisoinnin sijaan keskittyä siihen, mitä materiaali tässä muodossa minulle tarjoaa. On huomioitava, että etnografia on kaikkine ulottuvuuksineen sopeutuvainen tapa tehdä tutkimusta. Suhteessa tutkimuksen tekemiseen ja haastattelujen rooliin muistuttavat Ruusuvuori & Tiittula muistuttavat suhteessa tutkimuksen tekemiseen ja haastattelujen rooliin, että haastattelu eroaa keskustelusta sen *institutionaalisuudesta* johtuen ja rakentuu *kysymysten* ja *vastausten* varaan (Ruusuvuori & Tiittula 2005, s.23, s.27). Nämä ehdot toteutuvat vain osittain edellä esittämistäni syistä kadonneet-sarjan haastatteluissa. Täsmennystä materiaalin luonteeseen, ja samalla sen käyttökelpoisuuteen - hain seuraavaksi Pirkko Nuolijärven ja Liisa Tiittulan huomioista suhteessa *mediahaastatteluihin*

(Nuolijärvi & Tiittula 2010, s.300). Nuolijärvi ja Tiittula paikantavat kuitenkin käsittelemänsä mediahaastattelut ja välineet niiden analyysiin erityisesti haastattelutilanteita esittäviin ja niiden ympärille rakentuviin tv-sarjoihin. Ajatusta mediahaastatteluista ei ole mielekäästä soveltaa Kadonneet-sarjaan. Omaisten puhe ja haastattelut toimivat sarjassa tärkeinä elementteinä draaman ja dynamiikan suhteen tekemällä tapahtuneen todelliseksi, mutta kokonaisuuden kannalta ne edustavat vain osaa aineistosta.

Jokaisessa etnografiassa on oma erityisyytensä. Tämä ei ole (vain) laadullista erityisyyttä, vaan aiheen, tutkijan ja näkökulman luoma ainutlaatuisuus. Tutkimuksessani erityisyys paikantuu sarjan kokonaisvaltaisuuden ja visuaalisuuden pariin. Visuaalisuus ei ole määräävä tekijä, mutta se on ulottuvuus, jota ei voi ohittaa. Tarkastelen sarjaa (kuvausta, kohtauksia, haastatteluja, käsikirjoitusta) kokonaisuuksina: en pyri erottamaan näkyvää sanotusta. Siinä missä professori Janne Seppäsen mukaan "*visuaaliset järjestykset sisältävät vakiintuneita ja jaettuja kulttuurisia merkityksiä*" (Seppänen 2001), voidaan näiden luomat merkitykset nähdä sanojen rinnalla (jos ei sisällöllisesti täysin niin kuitenkin) yhdenvertaisesti merkityksiä luomassa *sanottuna* kerrotun ohella.

Tutkimuskysymyksieni ohelle olen pohtinut esimerkiksi seuraavia ajatuksia käydessäni läpi aineistoa:

- Mitä visuaalisella halutaan korostaa sanotun rinnalla?
- Syntyykö ristiriitoja, vai toimiiko näkyvä vain tukena sanotulle?
- Mitä tv-sarja kokonaisuutena kertoo aiheesta?
- Esittääkö sarja aiheensa jostakin tietystä näkökulmasta?

2.4 Tutkimuksen etiikka

Arja Kuula kirjoittaa Tutkimusetiikka-teoksessaan (2006) tutkittavien informoimisesta akateemisen tutkimuksen yhteydessä: "*(Samaan tapaan kuin) julkisten mediatuotteiden tutkiminen ei edellytä tutkijalta mitään etukäteisinformointia*" (Kuula 2006, s.118). Nojaudun tähän ajatukseen läpi tutkielmani. Olen kuitenkin tehnyt muutaman henkilökohtaista julkista materiaalia koskevan ratkaisun.

Kuulan toteamusta mukaillen: mediatuotteen yhteydessä eettinen pohdinta on käyty läpi jo tuotantoprosessin yhteydessä. Sarjan esittämisestä on myös useampi vuosi. Tästä perspektiivistä johtuen olen tarkistanut sarjan ilmestymisen jälkeen mahdollisesti ratkenneet katoamistapaukset. Kokisin epäkunnioittavaksi ja epäeettiseksi tarkastella ratkenneita katoamistapauksia aktiivisina katoamisen representaatioina.

Tutkielmani yhteyteen ei paikannu henkilötietorekisteriksi⁹ luokiteltavaa, tutkimusmateriaalin keräämisen myötä syntynyttä tietokantaa. Esitän sarjassa esiintyvien henkilöiden nimet siinä muodossa, missä ne sarjassa ovat. En koe tarpeelliseksi, tai tutkimuksen laatua parantavaksi koodittaa tai anonymisoida sarjassa annettuja tietoja, sillä ne ovat jokaisen internetin äärelle pääsevän saavutettavissa Ylen Elävässä arkistossa.

Sarjasta lainatut haastatteluosiot olen pyrkinyt lainaamaan mahdollisimman selkeinä kokonaisuuksina. Tällä pyrin siihen, että esitän ne oikeassa yhteydessä, enkä aiheuta (esim.) haastatteluista lainatuilla yksittäisillä toteamuksilla väärää mielikuvaa sanotusta. Valmiin media-aineiston kanssa työskenneltäessä voidaan ohittaa monet eettiset pohdinnat, tässä tutkimuksessa on kuitenkin tärkeää pitää kiinni aiheen sekä omaisten kunnioittamisesta.

2.5 Clifford Geertz ja tiheä kuvaus

Antropologisen tutkimuksen ja etnografisen metodin klassikkoon Clifford Geertzin (s.1926) tiheään kuvaukseen¹⁰ nojautuen (Geertz 1993 [1973]) perustelen tutkimuskysymykseni ja materiaalini välisen suhteen: tiheä kuvaus ja sen kautta tapahtuva aiheen tulkinta mahdollistavat antropologisen ymmärtämisen ja tulkinnan. On huomioitava, että

---

⁹ Kuula 2006: ”Henkilötietorekisteri: käyttötarkoituksensa vuoksi yhteenkuuluvista merkinnöistä muodostuva henkilötietoja sisältävä tietojoukko, jota käsitellään osin tai kokonaan automaattisen tietojen käsittelyn avulla taikka joka on järjestetty kortistoksi, luetteloksi tai muulla näihin verrattavalla tavalla siten, että tiettyä henkilöä koskevat tiedot voidaan löytää helposti ja kohtuuttomitta kustannuksitta”. (s.262)

¹⁰ (Engl. *Thick description*): Geertz johtaa tekstissään *Deep Play: Notes on the Balinese Cockfight* kukkotappelen havainnoimisen kautta suuria(kin) tulkintoja Balilaisesta kulttuurista. Tässä yhteydessä kukkotappelu asetetaan *tiheään kuvauksen* ja tarkastelun alle. Geertz kuvaa klassikkotekstissään yksityiskohtaisesti tapahtumia ja omia tuntojaan jo ilmiön tarkastelun yhteydessä. Tämän kautta kyseinen balilaisen kulttuurin ulottuvuus ja ilmentymä saatetaan tiheästä kuvauksesta tulkintaan.

antropologinen ja etnografinen tutkimus ovat luonteeltaan lähes automaattisesti tiheää, ja edustavat kirjoitetussa muodossaan aina tulkintaa. Etnografinen kuvaaminen on prosessi, joka tapahtuu ilmiön tarkastelun, tutkijan suorittaman havainnoinnin (tulkinta tapahtuu jo tässä yhteydessä) ja sen kirjoittamisen kautta (tulkinta paikantuu myös tähän vaiheeseen). (Geertz 1993 [1973]). Omassa tutkimuksessani tämä paikantuu seuraaviin huomioihin: Tarkoituksena on kuvata ilmiötä, ei pelkkää tv-sarjaa. Sarjasta on tarkoitus kuva sitä miten se edustaa ilmiötä. Aihe ja aineisto tämän tutkimuksen yhteydessä sijaitsevat tässä tv-sarjassa. Ne edustavat kuitenkin suurempaa kokonaisuutta.

Tv-sarja edustaa siis kenttää, jossa kuvauksen ja tulkinnan kohde sijaitsee. Käytännössä edellä mainitut ajatukset sulautuvat toisiinsa. En pyri pakottamaan aineistoa tietyn muotin mukaiseksi, mutta asetelman avoimeksi kirjoittaminen selventää lähtökohtia lukijalle. Samaan pyrin seuraavassa, tutkimuksen teoreettista taustaa kartoittavassa luvussa.

3. Teoria

Akateemisena työvälineenä teoria auttaa paikantamaan tutkimuksen aiempaan keskusteluun ja tarjoaa keinoja vapaavalintaisen aiheen käsittelyyn. Ilman teoriaa aiheet ja aineistot ovat vain kertomuksellista informaatiota - siis kaukana tieteestä. Teoria asettaa informaatiohälyn järjestelmällisen katsannon alle ja niputtaa sen tieteen jatkumoon. Käyttämällä aiempaan keskusteluun pohjautuvaa teoriaa paikannan myös itseni tieteen tekijänä. Käsitän teorian erääksi akateemisen tutkimuksen tärkeimmistä työkaluista. (Fingerroos 2003; Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2007, s.18 – 19).

Kadonneiden ihmisten sosiaalista tilaa on akateemisessa tutkimuksessa käsitelty *liminaalisuuden* kautta. Teemoja ovat olleet mm. Bosnian sodan jäljiltä kadonneet (Huttunen 2013) ja vuoden 2001 terrori-iskuissa New Yorkissa kadonneet (Jones, Lewis & Zagacki 2007). Koen tämän sopivaksi asetelmaksi teorialle ja aiheelle sillä liminaalisuus sopii kadonneen tavoittamattomaan, monijakoiseen ja mystiseen tilaan. Aihetta on mielekästä käsitellä ja analysoida, kun teorian asettaminen suhteessa aineistoon ei vaadi ponnisteluja tai pakottamista.

Teoreettisessa aineiston tulkinnassa ja analysoinnissa olen ottanut vaikutteita hermeneutiikan lähtökohdista. Osittain tämä on ollut tiedostettua, osittain tiedostamatonta. Wilhelm Diltheyn määrittämä *tutkimuskohteen elävä ymmärtäminen* (Niiniluoto 1980, s.56) soveltuu antropologiseen ja etnologiseen tieteeseen sekä muihin *ymmärrystä* ja *tulkintaa* korostaviin tieteisiin. Hermeneuttisen ymmärtämisen käsitän jonkin asian omaksumisena ja siihen kuuluvien osien kautta koetun kokonaisuuden selkeänä ja tiedostettuna näkemisenä. Hermeneutiikka on alkujaan kielen tutkimusta määrittänyt teoria joka on tarkastellut toisen kielen ja sen merkitysten ymmärtämistä omalla äidinkielellä (Gadamer 2004, s.40–41). Hermeneutiikka sopii antropologiseen tutkimukseen, kun sana kieli korvataan sanalla *kulttuuri*. On huomioitava, että ihanteellisessa asetelmassa ymmärtäminen edellyttää ennakkokäsitysten, aiempien tietojen ja oletusten riisumista pois, kun tarkoituksena on tarkastella aineistoa puhtain mielin. Tämä on pitkälti teoreettinen ihanne, ei ehdoton toimintamalli. Hermeneutiikkaa en kuitenkaan kuljeta analyysiin, vaan se edustaa aineiston tarkastelua ja metodia. Yksinkertaistaen: liminaalisuus on varsinainen instrumentti, hermeneutiikka tapa liikkua maastossa.

Tutkimukseni edustaa aineisto- ja teemaorientoitunutta mallia lähestyä aihetta ja aineistoa. Tämän rinnalla näkisin teoriaorientoituneen näkökulman, jossa aineisto toimii teorian testialustana. Tähän asennoitumiseen ovat johtaneet omat mieltymykseni tieteen kentillä.

Liminaalisuuden ja hermeneutiikan ohella tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin on vaikuttanut yhdysvaltalaisen psykologi Pauline Bossin teoria tulkinnanvaraisesta menettämisestä (*ambiguous loss*) teoria.¹¹

---

¹¹ Yhdysvaltalainen psykologi Pauline Boss on toiminut terapeutina kadonneiden omaisten parissa ja kirjoittanut useita artikkeleja sekä kirjoja aiheen tiimoilta. Teoksessa *Ambiguous Loss: Learning to Live with Unresolved Grief* (2009) määritelty termi *ambiguous loss* on yksinkertaisinta kääntää tulkinnanvaraiseksi (ambiguous) menettämiseksi (loss). Tulkinnanvarainen menettäminen kuvaa kadonneen tilaa: on täysin (omaisten) tulkinnan varassa mikä on kadonneen kohtalo. Teoksessa Boss paneutuu kadonneen dilemmaan ja siihen miten omaiset voivat elää asian kanssa ja miten yhteiskunta voi auttaa heitä elämään asian kanssa. Boss kirjoittaa ihmissuhteiden usein traumatisoituvan tulkinnanvaraisen menettämisen takia. Hän jakaa nämä kahteen malliin: A) Kadonnut joka on fyysisesti poissa, mutta läsnä ajatuksissa ja muistoissa. (Boss 1999, 8-9, 26–44) B) Kadonnut joka on fyysisesti läsnä, mutta henkisesti poissa. (Boss 1999, 8-9, 45–60). Vaihtoehto A vastaa tapauksia joita tutkimuksessani käsittelen: omaiset ovat vailla vastausta läheisen tilasta ja olemassaolosta. Oli menetys tulkinnanvaraista tai tulevaisuuden näkökulmasta väliaikaista on omainen näissä tapauksissa kuitenkin kadonnut. Vaihtoehdon B Boss paikantaa (muisti)sairauksiin (esim. Alzheimer) jotka irrottavat läheisen tutusta ympäristöstä. Molemmat vaihtoehdot asettavat kadonneen (ja omaiset) liminaaliseen tilaan. Bossin teoria vastaa aineistoni ja tutkimuskysymykseni suhteeseen mahdollistaen tutkimukseni laajemman katsannon kadonneen omaisena olemisesta ja kadonneen sosiaalisesta kategoriasta. Tarkastelussani liminaalisuus paikantuu kadonneen *tilaan* ja *ambiguous loss* teoria -tukee katoamisen ja sen luoman liminaliteetin merkityksien tarkastelua.

3.1 Liminaalisuus

Liminaalisuus on antropologiassa paljon käytetty ja analysoitu käsite jonka isänä pidetään Arnold Von Gennepiä (1960). Tutkimuksessani liminaalisuus rakentuu Victor Turnerin Rituaali-teoksen (2007 [1969]) analyysin ja tutkimuksen varaan. Turner paikantaa liminaalisuuden siirtymäriittien keskimmäiseksi vaiheeksi *erottamisen* ja *palaamisen* väliin (Turner 2007 [1969], 110). Tässä yhteydessä liminaalisuus on väliaikainen tila, jossa statustaan vaihtava yksilö sijaitsee kahden aseman välissä. Tämä sopii teoriaksi kadonneiden ihmisten sosiaalisen tilan paikantamiseen: he ovat jossakin, mutta samalla eivät missään. Epävarmuus ja paikantamattomuus tekevät heistä *liminaalisia olentoja*.

Liminaalitulassa henkilö paikantuu sosiaalisten kategorioiden ja statusten väliin. Tämä tila on Turnerin (2007 [1969], 110 - 120) mukaan nähtävissä väliaikaisena väylänä seuraavaan pysyvämpään sosiaaliseen kategoriaan ja statukseen. Suhteessa katoamiseen se tarkoittaa kohtalon ratkeamista. Turner kutsuu liminaalitulassa olevaa ”kynnyksellä seisovaksi ihmiseksi” (Turner 2007, 107). Määritelmä kuvaa käsitystä kadonneiden sosiaalisesta tilasta, läheisillä ei ole varmuutta kummalla puolella kynnystä kadonnut on. Epävarmuus muuttaa perinteiset tavat suhtautua läheisen menetykseen ristiriitaisiksi. Omaisella ei ole varmoja suremiselle. Katoaminen asettaa kaipaavat epävarmuuden tilaan, jossa mielikuvitus synnyttää läheiselle kohtaloiden kirjon.

Turner tarkastelee liminaalitulaa erityisesti sosiaalisen aseman nousun rituaaleissa (Turner 2007 [1969], s.110–115), mutta sama kategorisointi on paikannettavissa kuoleman ja elämän epävarmuuden synnyttämään välitulaa, jonka kadonneen omaiset kokevat ja rakentavat. Tässä asetelmassa liminaalitila on kaksijakoinen, kun sekä omaiset että kadonnut ovat välitulassa. Omaiset hapuilevat kynnyksen molemmilta puolilta ja koittavat löytää itsensä ja liminaalisen kohtalon välille jonkinlaisen tasapainon, jotta eivät itse putoaisi kynnykseltä. Omaiset ovat epävarman surunsa kanssa liminaliteetissa ja kadonnut erotettuna/erossa.

Katoamisen myötä teoreettiseen liminaaliin asettuvat myös tavat käsitellä surua ja muistamista; perinteiset rituaalit ja muistamiseen liittyvät käytännöt.

Varsinaisia siirtymäriittejä (Van Gennep 1965) kadonneiden kategoriaan on vaikea paikantaa, ja katoamisen luomat tilat (jotka tässä tutkimuksessa konkretisoituvat Kadonneet-sarjan tapahtumissa) ovat ristiriidassa perinteisten kuolemaan liittyvien siirtymäriittien kanssa (Sant Cassia 2007). Katoamisen luomissa tiloissa syntyvä toiminta voidaan kuitenkin nähdä perinteisten tapojen korvaajana (hautajaiset / kuolleeksi julistaminen¹², muistotilaisuus / muistaminen). Hautajaiset, sekä muut muistamiseen kuuluvat rituaalit, jotka vaihtelevat ympäröivästä kulttuuri- ja uskontoperinteestä riippuen, ovat nähtävissä siirtymäriittinä pois elävien kategoriasta ja kuoleman ja hautaamisen väliin jääneestä liminaalista sekä omaisille että vainajalle. Vainaja siirtyy edesmenneiden kategoriaan, omaiset surun ja muistamiseen tiloihin ja prosesseihin. Kadonneeseen henkilöön näitä riittejä ei voida soveltaa sillä, epävarmuus estää ne synnyttäen ristiriitoja.

3.1.1 Vääristynyt, pitkittynyt ja tulehtunut liminaali

Turnerin malliin pohjautuva liminaali paikantuu jo lähtökohdiltaan lyhytkestoisiin ja vain väliaikaisiin tiloihin. (Kts. esim. Turner s. 107 - 110). Tarkasteltaessa katoamista ja kateissa olemista liminaalin kautta nousee esiin piirteitä jotka haastavat Turnerin määritelmän. Katoamistapauksessa liminaalisuus pitkittyy ja muuttuu ulottuvuudeksi, jonka päätepistettä ei pystytä ennalta määrittämään. Turner mainitsee liminaalin tilan vaarat ja haavoittavuuden, mutta käsittelee niitä yhteydessä, jossa liminaalisuuden päätepiste jo tiedetään. Katoaminen voidaan kuitenkin perustellusti määritellä liminaaliksi tilaksi, mutta ristiriidat suhteessa kyseiseen tilaan on syytä kirjoittaa avoimiksi.

3.1.2 Communitas

---

¹² 4.3.2005/127

Laki kuolleeksi julistamisesta:

”1§: Lain soveltamisala; kadonnut henkilö voidaan julistaa kuolleeksi tuomioistuimen tai maistraatin päätöksellä siten kuin tässä laissa säädetään. 2§: Kuolleeksi julistamisen vaikutukset: Kuolleeksi julistetun katsotaan kuolleen päätöksessä määrättyinä kuolinpäivänä, jollei muuta näytetä. Jos lain mukaan jokin määräaika lasketaan henkilön kuolemasta, lasketaan määräaika henkilön tultua julistetuksi kuolleeksi päätöksen antopäivästä.”

Käytännössä kuolleeksi julistaminen päättää kadonneen henkilön mahdollisen avioliiton (kts. 13.6.1929/234 avioliittolaki, esim. 6 LUKU) ja siirtää omaisuuden perintään (kts. 5.2.1965/40 perintökaari). Kuolleeksi julistaminen muuttaa henkilön statuksen väestötietojärjestelmässä virallisesti kuolleeksi.

Turner paikantaa liminaalisuuden yhteyteen tilan jota hän kuvaa latinankielisellä käsitteellä *communitas*, joka on: ”ydinolemukseltaan konkreettisten, historiallisten ja erityislaatuisten yksilöiden välinen suhde. Yksilöitä ei ole sen piirissä jaoteltu rooleihin ja statuksiin, vaan he kohtaava toinen toisensa Martin Buberin tunnetuksi tekemällä tavalla, ”Minusta Sinuun”. Tähän suoraan, välittömään ja kokonaisvaltaiseen identiteetin kohtaamiseen liittyy tavallisesti myös yhteiskuntamalli, jota hallitsevat yhdenmukaisuus ja rakenteettomuus (Turner 2007 [1969], s.152). Samaan aikaa liminaalissa olevia yksilöitä yhdistää siis, *communitas*, välitön ja rakenteeton yhteisö. Tämänkaltaisia teoreettisia määritelmiä asettaessa suhteeseen tutkimusaineiston kanssa on tärkeää muistaa, että yksilökohtaisissa tapauksissa rakenteet ja määritelmät saattavat korostua tai muuttua käänteisiksi. *Communitasin* käsitteet käyttäminen tässä tutkielmassa on perusteltua, sillä se tukee Turnerin liminaalisuuden käsitettä.

Liminaalisuus ja *communitas* ovat analyysissa realisoituvia käsitteitä, joiden kautta kerättyä aineistoa luetaan ja käsitellään. En pyri pakottamaan aineistoa teorian mukaiseksi, vaan annan sen johdattaa kohti toistuvuutta ja yhteneväisyyttä aineistossa.

Turnerin mukaan ”*liminaaliset olennot eivät ole täällä eivätkä tuolla, vaan sellaisten asemien välissä, joita lain, perinteen, sovinnastapojen ja seremonioiden voimalla on vakiinnettu ja järjestetty*” (Turner 2007,107). Tämä luonnehdinta kuvaa kateissa olemista ja sen synnyttämän tilan luonnetta. Yksilö on kateissa läheisiltä, mutta myös perinteisiltä ja totutuilta käyttäytymismalleilta, sekä niiden luomilta ja mahdollistamilta suhtautumistavoilta. Kateissa olemisen synnyttää ristiriidan Turnerin mainitsemien *perinteiden, sovinnastapojen ja seremonioiden* kanssa. Juuri tästä asemien välissä olemisesta tämä tutkimus on kiinnostunut.

On huomionarvoista, että myös omaiset ovat liminaalitilassa, heidän suhteensa kadonneeseen läheiseen on kesken ja vailla vastausta. Erään ristiriidan tähän luo Turnerilaisen liminaalin (lähtökohtainen) väliaikaisuus, vaikka kadonneen kohtalo saattaa jäädä iäisesti arvoitukseksi.

Kahden elämää rajaavan tilan lisäksi voidaan ajatella olevan kolmas tila: elossa, kuollut ja *kateissa*. Siinä, missä kaksi ensimmäistä rajaavat olemassaoloa selkeästi ja lopullisesti, asettaa *kateissa* olemisen sen kysymyksen alaiseksi. Tilanne haastaa omaiset ja saa heidät

pyristelemään kohti edes pientä värähdystä, joka vahvistaisi heille tiedon omaisesta. Asetelma herättää kysymyksiä myös omaisen statuksen luonteesta ja osoittaa sen, kuinka läheisen katoaminen traumatisoi ihmissuhteita. Syntyy tiloja, joissa perhe- ja muut ihmissuhteet sekä niiden rakenteet kyseenalaistetaan (Boss 1999, 64). On huomioitava myös miltä kaikelta kadonnut on kateissa.

3.2 Poissaolon liminaali

Kuljetan liminaalin teoreettista käsitettä kohti analyysivaihetta ja haluan sen avulla löytää aineistosta *poissaolon liminaalia* ilmentäviä tekijöitä, jota edustavat *liminaaliset olennot*. Pelkän liminaalin käyttö ja tarkastelu olisi tämän tutkielmani mittakaavassa liian yleistävää.

Pelkkä liminaalin käsitteleminen, kuten sen tarkempi käsittelemättä jättäminenkin, linkittäisi sen väistämättä Turnerin liminaaliin, joka paikantuu taas Von Gennepiläiseen ajatukseen siirtymävaiheiden liminaalista (Turner 2007 [1969], 106). Klassikkoteoriat valuvat kuvainnollisesti kohti alkupistettään, jos niitä ei täsmennetä. Tätä voisi verrata vuorikiipeilyyn, jossa reitin varrelle kiinnitetään turvahakasia köydelle tietyn matkan välein nousemisen turvaamiseksi. Huomio paikantuu aktiiviseen poissaolon luomaan liminaaliin, jonka kadonneen omaiset kokevat. Tästä syystä nimitän tutkimukseni liminaalia *poissaolon liminaaliksi*. Kirjoittaessani liminaalista johdan ajattelun ja analyysin *poissaolon liminaalin* kautta.

3.3 Liminaali henkilö/kategoria

Siinä missä kateissa oleva henkilö paikantuu tutkielmassa liminaaliin tilaan, paikantuvat samaan teoreettiseen tilaan myös surun ja muistamisen kanssa välitilassa olevat omaiset. Se johtaa jo mainittuun näkemykseen katoamisesta erityistä *poissaolon liminaalia* tuottavana ja rakentavana kategoriana/tilana. Bjorn Thomassen muistuttaa, että erityisesti Turnerin liminaali mahdollistaa yksittäisten henkilöiden ohella mm. ryhmien tarkastelun liminaliteetin puitteissa (Thomassen 2014, 89 - 90). Liminaalisten olentojen tarkastelu ryhmänä paikantuu Turnerin mallissa *communitasin*, käsitteeseen jossa “yleisen sosiaalisen sitoumuksen olemassaolo, (jonka vaikutus) on rituaalin ajaksi lakannut mutta joka pian tulee taas jakautumaan moninaisten rakenteellisten siteiden joukoksi (Turner 2007, s.108 - 110

sulkeet minun). Katoamisen yhteydessä sosiaalisten sitoumuksien olemassaolo on lakannut, sillä olemassaolon rajat ovat rikkoutuessaan pirstaloineet myös ne.

Perinteisen Turnerilaisen ajattelun kautta voidaan katoamistapauksissa nähdä ristiriita rituaalittomuuden ja liminaalin välillä. Turnerin tarkastelemat Ndembu-heimon rituaalit toistavat järjestelmällistä ja ennustettavaa kaavaa, joissa liminaali on tiukan kontrollin alainen välivaihe, edustaa katoaminen arvaamattomuutta ja kaaosta. Aineiston perusteella tämä kaaos ja kontrolloimattomuus tekevät *poissaolon liminaalista* vaarallisen ja äärimmäisen ei-toivotun tilan.

3.4 Poissaolon liminaalit: symbolinen, emotionaalinen ja käytännöllinen

Katoaminen sotii kaikkia totunnaisuuksia vastaan. Selittämätön poissaolo luo liminaalin ulottuvuuden, josta vastoin liminaalin tilan yleensä väliaikaista ja siirtymään paikantuvaa luonnetta puuttuu lopullinen siirtymä. (Turner 2007 [1969], s.106; Huttunen 2015, s.5).

Tästä syntyvät ristiriidat ilmenevät arjessa ja elämässä, tavoissa etsiä vastausta, surra, muistaa ja unohtaa. Jaan poissaolon liminaliteetin emotionaaliseen, symboliseen ja käytännölliseen malliin. Jako palvelee analyysiä ja aineistoa, sillä pelkkä liminaaliin niputtaminen tuottaisi yleistyksen, vaikka tarkoitus on ymmärtää.

3.4.1 Emotionaalinen poissaolon liminaali

Kolmeen eri tarkastelukulmaan jaetusta liminaalista ensimmäinen paikantuu tunnetasolle:

- Minkälaisia tunteita, ajatuksia ja niiden ristiriitoja katoaminen aiheuttaa läheisissä, omaisissa, ystävissä ja muissa joita se koskettaa?
- Miten nämä ristiriidat esitetään puheessa? Miten puhe näyttäytyy liminaalin tilan rakentajana?
- Mitä tapoja emotioiden käsittelyyn ja kontrolloimiseen on nähtävissä?
- Miten Kadonneet-sarja toistaa ja välittää näitä emotioita.

3.4.2 Symbolinen poissaolon liminaali

Toinen tarkastelukulma on symbolinen liminaali. Symbolinen ilmentää tunnetason merkityksiä konkreettisemmassa muodossa:

- Mitä toimintaa ja tapoja syntyy liminaalisuuden käsittämiseksi ja käsittelemiseksi poissaolon tiloissa?
- Mitä ristiriitoja perinteisten symbolien toimimattomuus aiheuttaa: syntykö uusia tapoja vai ajaututaanko kaaokseen?

3.4.3 Käytännöllinen poissaolon liminaali

Kolmas tarkastelukulma: käytännöllinen liminaali, liittyy olemassaolon yhteiskunnallisuuteen:

- Miten yhteiskunta tunnistaa kadonneen?
- Mitä ristiriitoja omaisten ja yhteiskunnan välillä näyttäytyy?
- Miten yhteiskunta tulee vastaan?

4. Tapaukset

Seuraavat osiot sisältävät tutkimuksen varsinaisen etnografisen vaiheen. Tarkastelen omaisten kokemuksia läheisen menettämisestä ja sarjan luomaa kuvaa katoamisesta ilmiönä. Teoriat toimivat ohjenuorina tarkastelussa. Etnografisella metodilla pyrin tukemaan aineistoni moniäänisyyttä. Haastattelumateriaalin määrä vaihtelee jaksosta riippuen vaikka jaksojen kesto on standardi. Etnografisella otteella pyrin saamaan aineistosta yhteneväisen kuvan.

Seuraavien kuudentoista yksittäisen analyysiluvun otsikoinnit olen poiminut haastattelumateriaalista.

4.1 Toisaalta sen ymmärtää (ⁱ)

Lokakuussa vuonna 1988 Piikkiössä kadonneen 15-vuotiaan Piia Ristikankareen tarina avaa analyysin. Tv-sarja alkaa introlla¹³ joka toistuu jokaisessa jaksossa. Introssa kertoja luettelee faktoja katoamisesta ilmiönä, kuinka *”suomalaisia katoaa joka päivä, suurin osa heistä löytyy ennemmin tai myöhemmin. Joskus hävinneen kohtalo jää täysin pimeäksi”*. Tämän jälkeen kuvataan urbaaneja yksityiskohtia kaupunkimaisemista, rautatieasemaa, rautatieaseman aikatauluja, ihmisten jalkojen liikettä rautatieasemalla, sykkiviä valoja sekä dramaattista exit-kylttiä parkkihallissa. Kuvausta rytmittää ja sävyttää synkkä musiikki. Kuvat symbolisoivat katoamista selvittämättömänä liikkeenä (vilisevät jalat), poistumisena (exit-kyltti) ja lähtemisenä (rautatieasema ja aikataulu). Intron puolivälissä on lyhyt lainaus Piian isän haastattelusta¹⁴ jonka jälkeen se loppuu ruudussa viliseviin sensuroituihin kasvoihin.

Jokaisessa *Kadonneet*-sarjan jaksossa on dramatisoituja osia joissa näyttelijät toistavat katoamista edeltäneitä tapahtumia. Vuorosanoja ei ole vaan kertoja kuljettaa näissä kohtauksissa tarinaa eteenpäin. Kohtaukset on mahdollisuuksien mukaan kuvattu autenttisilla tapahtumapaikoilla. Ristikankareen tapauksessa Piikkiössä, mm. nuorisotalon edustalla ja moottoritien varressa. Aidot tapatumapaikat ovat osa sarjan rakennetta jonka tarkoitus on tehdä katoamisesta katsojalle henkilökohtainen. Näyttämällä paikkoja ja ihmisiä ja ihmisiä, jotka liittyvät tapahtuneeseen, sarja pureutuu katsojan tunteisiin.

13

Kuva 3: kuvakaappaus sarjan introsta.

Kuva 4: kuvakaappaus sarjan introsta.

¹⁴ Tämä yksittäiseen jaksoon paikantuva lainaus paikantaa yksittäisen katoamistapauksen kyseisen ilmiön pariin.

Jakson alkupuoli kuvaa katoamisiltaa. Kadonneen isä kertoo olleensa saunassa appiukkonsa kanssa, kun Piian ja tämän pikkuveljen välille oli syttynyt riitä. Riitaantumisen myötä Piia oli poistunut kotoa. Alkuun Isä luuli tyttärensä lähteneen ystävänsä luo, sillä se oli alun perin ollut Piian suunnitelmassa eikä näin ollen osannut heti huolestua. Kuitenkin kuultuaan seuraavana päivänä, että tytär ei ollut ollut oletetussa paikassa *“maa putos jalkojen alta pois”* - kuten isä tunnettaaan kuvailee. Lauseen jälkeen seuraa dramaattinen leikkaus häikäisevään valoon ja samalla äänimaisema muuttuu kovaksi ja painostavaksi häiriöääneksi. Tämä toimii siirtymänä katoamisen konkretisoitumiseen.

Yksinhuoltajaisän kolmelapsisen perheen esikoista, Piiaa, kuvaillaan syrjäänvetäytyväksi nuoreksi, joka koki äidin alkoholisoitumisesta seuranneen avioeron raskaasti. Piian kokemukset koulukiusaamisesta nostetaan esiin useampaan otteeseen. Tämän ohella kuvataan (Piian päiväkirjasta luetuista otteista) näiden seikkojen suhdetta muuten normaaliin 15-vuotiaaseen tyttöön, jonka intressit ja elämä toteuttavat normaalia teini-ikäisen elämää: ihastumiset, viikonloput kavereiden seurassa jne.

Perheen uskonnollinen status Jehovan todistajina nostetaan esiin jakson puolivälissä. Isä mainitsee: *“mä en todellakaan usko siihen, että Piian tapauksessa syyllistä löytyis uskonveljien.. kyllähän on tämmössiä erottamisia tapahtunut- että on niitä jotka joudutaan seurakunnasta erottamaan epäkristillisen käytöksen takia mut ne on paljon pienemmist rikkomuksista, en mä usko , että sieltä löytyis ketään joka olis pystynyt tekeen tommosen.”* Kohtalon kannalta tämä maininta ei kuljeta tarinaa eteepäin. Kyse on tyypillisestä yksityiskohtasta joihin sarja pyrkii jaksosta riippumatta tarttumaan. Näitä yksityiskohtia edustavat mm. uskonnollinen status, rikollinen toiminta tai tahalliseen katoamiseen viittaavat piirteet henkilöhistoriassa.

Piikkiön sijaintia vilkkaasti liikennöidyn tien varrella kuvataan muutamaan otteeseen osittain siksi, että poliisilla on ollut oletamus Piian on nousseen joko tuntemattoman tai hänelle tutun auton kyytiin. Kertojan, näyttelijöiden ja Piian isän lisäksi tarinaa kuljettaa sarjan juontaja Markku Hyvönen joka myös haastattelee komisario Kimmo Heinosta. Heinonen kertoo aluksi minkälainen prosessi lähtee liikkeelle, kun henkilö ilmoitetaan kadonneeksi. Prosessi heijastelee yhteiskunnan tapaa suhtautua katoamiseen. Myöhemmin Heinonen kertoo tarkemmista tutkintalinjoista, ja tutkinnan siirtymisestä KRP:lle vuonna 2003 sen jälkeen,

kun Piia julistettiin kuolleeksi vuonna 2001. Tutkinnassa toistuu vahva epäily tuntemattoman (tai Piian tunteman) auton rooliin katoamisen osatekijänä.

Katsojan tutustuttaminen kadonneeseen toimii samalla tavalla kuin todelliset tapahtumapaikat tv-sarjan näyttämönä; tutustumisen myötä katoaminen tuntuu henkilökohtaisemmalta ja dramaattisemmalta. Päätelmäksi ei kuitenkaan jää, että Kadonneet-tv-sarjassa pyritäisiin saamaan katsoja ahdistuksen ja synkkyyden valtaan. Sen sijaan tutustuttamisen ja esittämisen emotionaalisia keinoja käytetään väylinä vakuuttaa katsoja katoamisen järjettömyydestä ja traumaattisuudesta. Käsikirjoituksessa nostetaan esiin käänteitä kadonneen elämästä ja kohtalosta punoen katsojalle johtolankoja, jotka lopulta jäävät avoimiksi. Nämä johtavat kuitenkin kohti todennäköisintä kohtaloa, ja Piia Ristikankareen tapauksessa epäillään vahvasti rikosta. Itsemurha tai omaehtoinen katoaminen¹⁵ suljetaan todennäköisyyksien ja poliisin tutkintamateriaalin myötä pois.

Puhetta joka edustaa liminaalia on jaksossa niukasti. Ristikankareen isä kertoo kokemuksistaan, mutta ne paikantuvat pitkälti kohtalon selvittämiseen liittyviin rikosoikeudellisiin seikkoihin. Isä mainitsee myös itse olleensa epäiltynä rikoksesta liittyen tyttärensä katoamiseen, mutta korostaa, ettei koe siitä katkeruutta: *”on ollut katkeraa ajatella sitä niin, toisaalta sen ymmärtää (...) kaikki on auki niin kauan ku.. et mikä vaihtoehto?”*. Mahdollisuuksien kirjoa seulottaessa kaikki on ymmärrettävää jotta löydetään totuus ja saadaan liminaali päätökseen.

Kolmesta eri tarkastelukulmasta Ristikankareen isän puhe paikantuu emotionaaliseen liminaaliin *”kaikki on auki niin kauan ku (..) et mikä vaihtoehto?”*. Kaikki mahdollisuudet kohtalolle ovat auki. Ovatko kaikki tunteet ja niiden mahdollisuudet myös auki? Aiheuttaako tämä saman sameuden kuin mahdollisuuksien liiallinen määrä?

4.2 Ajattelematonta ja tyhjää (ii)

Keväällä 1990 Hämeenlinnassa kadonneen Antero Harjun katoamisesta kertova jakso alkaa sarjassa kiinteästi toistuvalla introlla. Intro päättyy Harjun tyttären haastattelusta

---

¹⁵ Josta sarjassa käytetään toistuvasti hieman kevyttä ilmaisua ”katoamistemppu”

leikeikattuun toteamukseen: *“mä olen ihan varma siitä, että on olemassa ihmisiä jotka tietää mitä tapahtui”*. Tämä katkelma leimaa koko jaksoa ja sen käsikirjoitusta.

Katsoja tutustuu jaksossa Antero Harjuun ja hänen elämäntarinaansa. Vaiherikkaasta ja menevästä elämästä nauttineen, poliisin mukaan *“piireissä jotka eivät kestä päivänvaloa”* liikkuneen, ja tien päällä viihtyneen Harjun katoaminen muotoillaan emotionaaliseksi, mutta myös selitettäväksi kokemukseksi katsojalle. Elämäntarina tukee oletettua kohtaloa ja edustaa poliisin tutkintalinjaa.

Erityistä huomiota Antero Harjun kohtaloa käsittelevässä jaksossa herättää hänen nimensä käyttö. Dramaattisissa kohtauksissa puhutaan koko nimellä, esim. kohtauksessa jossa kerrotaan tyttären tekemästä katoamisilmoituksesta 3.5.1990 *“Lauri Antero Harju on nyt virallisesti kadonnut”*. Jakson alussa, juontaja esiteltyä tärkeimmän informaation teemasta ja kadonneesta hän siirtyy käyttämään tuttavallista nimitystä *“Harjun Antto”*. Sinutteluun viittaavan puhetapa edustaa emotionaalista tutustuttamista. Samoin virallisen kastenimen käyttäminen vakavissa käänteissä korostaa aiheen vakavuutta.

Harjun tapauksessa henkirikoksen todennäköisyyttä korostetaan läpi jakson. Sattumkohtasi juontajan mukaan Kadonneet-sarjan ja Antero Harjun kohtalon helmikuussa 2010, kun tapaus siirtyi henkirikostutkintaan. Juontaja kertoo epäillyn tekijän olleen pitkään poliisin tutkinnassa. Oikeudenkäynti tapahtui 20 vuotta katoamisen jälkeen jättäen kohtalon lopulta avoimeksi ja epäillyt syyttömiksi. Suurimman haasteen taposta tuomitsemiseen tuo jakson kerronnan mukaan vainajan kalmon puuttuminen, koska ilman ruumista rikosta on teoreettisesti vaikea osoittaa. Tytär viittaa samaan mekaniikkaan ja tunnesidonnaisuuteen suhteessa konkreettisen ruumiin merkitykseen: *“pääasiahahan on se, että tämä ihminen saatais haudan lepoon: koska on jotenkin niin ajattelematonta ja tyhjää se, että ei tiedä missä isä on.”*

Kun tulkitsee tyttären kokemaa asetelmaa liminaalisuuden kautta, vaihtoehdot ja niiden kirjo näyttävät synnyttävän tyhjyyden. Katoamisen paradoksi ilmenee seuraavissa asetelmissa: Kun kaikki on mahdollista, ei ole mitään mihin tarttua. Sekä siinä kuinka mahdollisuudet luovat mahdottomuuden.

Tyttären mainitsema “*pääasia, että tämä ihminen saatais haudan lepoon*” voidaan nähdä tämän kaaoksen ja liminaalin vastavoimana. Kohtalo pitäisi sinetöidä, (tulehtunut) liminaali¹⁶ saada päätökseen ja siirtyä etsikkovaiheesta suruun ja muistamiseen. Harjun tyttären kokemukset ja ajatukset ovat tulkittavissa symbolisen ja emotionaalisen poissaolon liminaalin kautta. Näissä poissaolon liminaaleissa tyhjyys ja tyttären mainitsema *ajattelemattomuus* luovat kaoottisen tilan, johon omainen asettuu surunsa kanssa. Ajattelemattomuus edustaa omaisten kokemuksia kohtalosta ja sen parjaavasta ajattelemattomuudesta.

Tytär toivoo, että liminaali päättyisi ja isän kohtalo selviäisi. Hautajaiset ja niihin liittyvä symbolinen siirtymä elävästä kuolleeksi on tarkasteltavissa Turnerin ja Von Gennepin teorioiden valossa liminaalin päättäjäksi. Hautajaisissa on kyse tässä yhteydessä symbolisesta poissaolon liminaaliin paikantuvasta siirtymävaiheesta jossa henkilö siirtyy *kadonneiden* sosiaalisesta kategoriasta kuolleiden sosiaaliseen kategoriaan. Kategorian selvittyä selkiytyvät myös tavat muistaa, surra ja muodostaa oma suhde kohtaloon. (Turner 2007 [1969]; Von Gennep 1960).

Kadonneiden omaisten kokemuksissa toistuu lähes rytmitetysti problematiikka, joka edustaa emotionaalista ja käytännöllistä poissaolon liminaalia. Missä hän on – tässä kysymyksessä sijaitsee koko aiheen ydin. Omaisilta puuttuu tieto, missä henkilö fyysisesti ja kategorisesti on. Se johtaa tunteiden paikantamattomuuteen. Mainittu *missä* voidaan löytää kahdesta ulottuvuudesta:

- Käytännöllinen *missä*: missä henkilö/kalmo sijaitsee, mikä on konkreettinen surun ja muistamisen paikka, kun hautaa ei ole?
- Abstrakti *missä*: missä kadonnut omainen sijaitsee suhteessa suruun ja muistamiseen. Paikantamattomuus suhteessa muistamiseen ja ajatuksiin.

4.3 Aprikointia, arvailua ja huhuja (iii)

Vuoden 2004 heinäkuussa kadonneen Pekka Tuukkanen avointa kohtaloa käsittelevässä jaksossa käytetään kahta vahvaa, symbolista tehokeinoja. Heti intron päätyttyä juontaja tuo

---

¹⁶ kts. luku 3.1.2

esiin Tuukkasen kohtalon ja Immi Hellénin Suojeluskeli-laulun välisen yhteyden ja mainitsee sen potentiaalisesti johtotarinaksi kyseiseen jaksoon. Pekka Tuukkasen katoamista edeltävän illan kulku tiedetään suhteellisen hyvin. Se mahdollistaa kerronnan keskittymisen Perhon ja Kinnulan väliselle soratielle, missä Tuukkasesta tehtiin viimeiset havainnot. Tie toimii läpi jakson symbolisena tehokeinona, joka kuljettaa avointa kohtaloa kohti todennäköisintä päätelmää. Tuukkanen oli ollut viettämässä iltaa tuttaviansa kanssa, mutta päättänyt yllättäen poistua paikalta kello kahdeksan jälkeen illalla.

Jakson kerronta etenee sulkien pois itsemurhan ja tahallisen katoamisen mahdollisuudet. Tuukkasen persoona tehdään tutuksi, hänet nimetään *”yhdeksi maamme hiljaisista”* ja *”siirtyi lapsilisiltä suoraan eläkkeelle”*. Juontaja mainitsee, että *”Pekan ongelma ei ollut alkoholi vaan erilaisuus”*. Kuitenkin hänen kerrotaan olleen tunnettu Perhossa vain positiivisessa mielessä. Tuukkasen tarinan emotionaalinen mekanismi lepääkin edeltävissä määrittelyissä. Katsojassa herää kysymys, miten harmiton yksineläjä, josta on vain hyvää sanottavaa, saattaa kadota?

Tie-symboliikkaa käytetään jaksossa huomattavasti. Kuvista suuri osa on soratieltä, jota jota Tuukkasta näyttelevä henkilö väsyneenä taivaltaa. Samoin Hellénin Suojeluskeli-kappale soi toistuvasti sarjan juontajan puheen taustalla. Kappaleen synkkää, kohtalon arvaamattomuuteen viittaavaa säkeistöä korostetaan nostamalla se lapsen laulamana erityisasemaan *”Ja syntikin mustia verkkoja vaan on laajalle laskenut korpehen maan. / Niin pianhan niihinkin tarttua vois / jos käsi ei enkelin kädessä ois.”*

Jakson alussa Tuukkasen veli mainitsee, että Pekan katoaminen *”on näillä.. painanut monien mieltä. tätä aprikointia (ja) arvailua on riittänyt. Kuten myös näitä huhuja.”* Tuukkasen asuinpaikkakunnan pieni koko on kiihdyttänyt huhupuheita. Huhut nousevat esiin myös juontajan haastattellessa rikoskomisario Mikko Uusimäkeä. Tuukkasen veljen ja komisario Uusimäen mainitsemat ilmiöt: aprikointi, arvailu ja huhut kuvastavat yhtä tapaa käsitellä katoamista. Niissä kaikissa voidaan nähdä paikkaava ja selittävä funktio. Ne pyrkivät päättämään liminaalin vaiheen selittäen miksi on tapahtunut ja mitä on tapahtunut. Molempien kysymysten jäädessä kuitenkin auki pirstaloituvat niin suru, omaisen suhde kadonneeseen kuin tapa käsitellä sitä mitä on tapahtunut. Huhuilla on tässä yhteydessä negatiivinen vaikutus: sillä ne vääristävät jo valmiiksi pirstaloitunutta todellisuutta. Tulkitsen

huhun liminaliteetin värittäjäksi, se ei kerro totuutta vaan kumpuaa ihmisten värittyneistä arvailuista/tarpeesta selittää. Huhun voima ei ole rakentava vaan sekoittava.

Veljen toive *“Se on minulle sivuseikka mitä siitä tuomiota tulee, se on vain, että tämä asia selviäisi, tämän asian kanssa eläminen raskasta.”* toistuu useiden Kadonneet-sarjassa haastateltujen omaisten kokemuksissa. Asian kanssa on raskasta elää, mutta mahdollisen syyllisen tuomiot, ja muut rikosoikeudelliset tekijät ovat sivuseikka. On toki osittaista arvailua, onko rikosoikeudella käyttöä katoamisen yhteydessä, kun kaikki mahdollisuudet ovat auki. Tuukkasen veljen kokemus kuitenkin kertoo tarpeesta saada liminaali päätökseen. Tavoitteena on siirtyminen normaaliin suruun ja muistamiseen totuttujen symboleiden ja tunteiden kera. Tässä kohtaavat emotionaalinen ja käytännöllinen liminaali, asian selviäminen käytännössä päättäisi myös emotionaalisen liminaalin.

Katoamisen kanssa eläminen on veljen mielestä raskasta, mikä kuvastaa omaisen tarvetta jatkaa omaa elämää. Veljen mukaan katoamisen kanssa joutuu elämään aktiivisesti. Tämä tukee oletustani, että katoaminen on aktiivinen tila verrattuna kuoleman passiivisuuteen. Katoaminen on odottava tila siinä missä kuolema lopullinen. Samoin liminaali on aktiivinen verrattuna normaaliin statukseen.

Jakson loppu on huomionarvoinen. Juontaja Markku Hyvönen seisoo hieman ylikasvaneella sänkipellolla ja muistuttaa katsojaa kuin hän tietäisi jotakin *“avunanto tappoon on vakava rikos - siitä saa pitkän tuomion. Hyvää illanjatkoa.”* Vihjailevaa repliikkiä tukevat jaksossa aiemmin esitetyt omaisen ja poliisin tulkinnat ja oletukset siitä mitä Pekka Tuukkasen katoamisen yhteydessä on todennäköisimmin tapahtunut.

4.4 Haamupoika ^(iv)

Vuoden 2000 tammikuussa kadonneen turkulaisen Jussi Neuvosen tapausta käsittelevässä jaksossa toteutuu Kadonneet-sarjassa toistuva asetelma. Nuori mies häviää jäljettömiin ravintolaillan jälkeen, alkoholia on käytetty sellaisia määriä, että kadonneen seurassa olleiden muistikuvat ovat hataria tai puuttuvat kokonaan. Tv-sarjassa ei suoranaisesti esitetä alkoholin olevan katoamisen syy, mutta että osalle hypoteeseista se on saattanut toimia katalyyttinä.

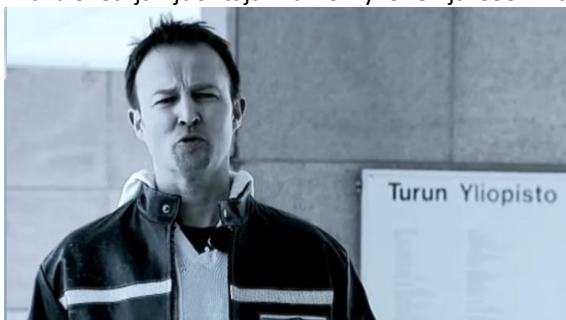
Jussi Neuvosen viimeiset liikkeet esitetään tarkasti. Tapahtumat perustuvat silminnäkijähavaintoihin, seuralaisten muistikuviiin ja Jussin vierailuihin pankkiautomaateilla¹⁷. Jakso keskittyy pitkälti katoamisiltaan tapahtumiin ja avaa kadonneen henkilöhistoriaa illan tapahtumiin peilaten. Katoamiseen johtaneita syitä etsitään kadonneen taustoista, ja esiin nousee lähihistoriassa tapahtunut ero kihlatusta teinirakkaudesta, mikä oli painanut nuoren miehen mieltä. Tietojen perusteella esitetään sarjassa hypoteettinen tapahtumakulku joka tukisi itsemurhan mahdollisuutta ja todennäköisyyttä. Neuvonen on edeltävänä vuonna eronnut kihlatustaan ja saanut katoamisiltaan kieltävän vastauksen toiseltakin nuorelta naiselta. Näistä pakeista (tv-sarjassa käytetty termi) johtuen päihtynyt Neuvonen on kimpaantunut ja uhannut tappaa itsensä. Omaisten ja poliisin mukaan miehen suunnitelmat tulevaisuuden suhteen eivät kuitenkaan lainkaan tue tätä päätelmäketjua.

Kuvauspaikat on valittu sen mukaan, missä Neuvonen vietti aikaansa. Jakson alussa juontaja puhuu Turun yliopiston kampuksella¹⁸. Poliisia haastatellaan Aurajoen sillalla. Dramatisoidut kohtaukset joissa kuvataan Neuvosen viimeisiä liikkeitä sijoittuvat aidoille tapahtumapaikoille. Se lisää dramatiikkaa; kohtaus jossa rikosylikonstaapeli esittää hypoteesin Aurajokeen hukkumisesta sen ylle kaartuvalla sillalla on vahva¹⁹.

---

¹⁷ Useassa kadonneet –sarjan jaksossa ilmenee kuinka pankkikortti- ja teletunnistietiedot tarjoavat arvokasta informaatiota kadonneen henkilön viimeisistä liikkeistä.

¹⁸Kuva 5: Sarjan juontaja Marko Hyvönen jaksoon liittyvässä tapahtumapaikassa

¹⁹Kuva 6: Sarjan juontaja Hyvönen keskustelemassa rikosylikonstaapeli Marja-Terttu Lehtisen kanssa mahdollisesta itsemurhasta.

Kadonneet-sarjan perusteella katoamistapaukset aiheuttavat virallisen katoamisilmoituksen tekemisen jälkeen (usein sitä ennenkin) omatoimisia etsintöjä omaisten ja läheisten parissa. Neuvosen tapauksessa omaiset jakoivat katoamisilmoituksia Turussa (mm. yliopistolla) ja etsivät häntä. Neuvosen äiti kertoo etsinnöistä: *“me ruvettiin käymään sitä samaa reittiä (...) koluttiin kaikki mahdolliset paikat roskiksia myöten (...) tuli sellanen hankala paikka, mun kanttini ei kestänyt nostaa jonkun astian kantta niin mun mieheni tuli kattoon onks siellä mitää.”* Omaisilla oli syynsä käydä läpi juuri jäteastioita, Neuvonen oli aiemmin kertonut ystävälleen nukkuneensa kerran paperinkierrätysastiassa baari-illan jälkeen. Myös haastateltava poliisi spekuloi Neuvosen nukahtaneen jäteastiaan ja päätyneen poltettavien jätteiden joukkoon. Nämä suuret, ulkopuoliselle raadollisenakin näyttäytyvät ponnistelut vähäisestä vihjeestä kuvastavat omaisten hätää ja tarvetta saada kiinni edes heikoista johtolangoista katoamisen aiheuttamassa kaaoksessa.

Neuvosen äiti kuvaa kadonneen ja omaisen välisen suhteen paradoksia kiinnostavalla tavalla: *“kai ihmisellä joka ei ole kuollut, mut jota ei oikeesti ole olemassa pitää olla joku osote, se on isän ja äidin luona. Jos me joskus vaihdamme asuntoa, jussikin vaihtaa asuntoa meidän kanssa - haamupoika”*. Hän kuvailee kadonnutta poikaansa henkilönä joka *“ei kuollut, mutta ei ole oikeasti olemassa”*.²⁰ Tämän määritelmän ja Turnerin teorian perusteella katoaminen saattaa ihmisen tilaan, jossa olemassaoloa määrittää puhdas paradoksi. Asetelmaan jossa olemassaolo määritellään pitkälti mahdottomuuksien pohjalle tavoiteltaessa liminaliteetin päättymistä. Paradoksilla tarkoitan sitä mahdottomuutta jolla Neuvosen äiti poikansa olemassaoloa kuvaa.

Neuvosen äiti mainitsee: *“pitää olla joku osote, se on isän ja äidin luona.”* Näen osoitteen tässä paikkana muistaa ja surra. Sepitetty sijainti voidaan nähdä liminaalin epäselvyyttä

²⁰ Määritelmä muistuttaa Turnerin teoreettista liminaalia (vrt. Esim. Turner 2007 [1969], s.107).

paikkaavana tekijänä, jonka haltuunotto on käytännöllinen ratkaisu poissaolon mahdottomuuden käsittelemiselle ja ymmärtämiselle. Jos kadonnut omainen ei sijaitse missään voidaan hänet määritellä mihin vain.

Toinen erityinen huomio äidin lainauksesta: olemassaolon paradoksaalisuus selitetään liminaalisen olennon²¹ määritelmällä: "Haamupoika". Erottelu elämän ja kuoleman välillä ei tässä asetelmassa ole niin vääjäämättömän yksinkertainen. Haamupoika-määritelmä kuvastaa Turnerilaista liminaalia ja liminaalisten olentojen tilaa (kts. Turner 2007 [1969], s.107). Käsittelemästäni kolmesta liminaalin ulottuvuudesta äidin kokemus paikantuu parhaiten symbolisen liminaalin kategoriaan. Haastattelusta ilmi käyvä terve kadonneen nimeämiselle kertoo siitä kuinka suuri ero olemassaololle ja kuolemalle syntyy tilanteessa, jossa ei voida todeta onko henkilö kuollut. Täydellä varmuudella hän on korkeintaan poissa - hän on haamu. Kun olemassaolo joudutaan määrittämään epätietoisuuden varaan, tilanne haastaa väistämättä totutun ja perinteisen käsityksen kuolemasta, elämästä ja kaikesta siinä välissä, mikä pohjaa sille, onko ihminen olemassa. On huomioitava, että myös pelkkä biologia asettaa nämä reunaehdot. Olemassaoloa onkin tarkasteltava sosiaalisten ulottuvuuksien kautta, muuten ymmärtämisen työkalut loppuvat.

Neuvosen äiti kokee, että jos perhe joskus vaihtaa asuntoa, Jussi vaihtaa sitä heidän kanssaan. Paikan ja muistamisen symbioosi korostuu toistamiseen. Suru ja muistaminen kulkevat omaisten mukana, koti on muistamisen ja surun paikka. Suru ei siis paikannu hautaan tai muuhun totunnaiseen paikkaan, sillä kadonnutta (tässä tapauksessa) ei edes käsitellä kuolleena, vaan haamuna. Omaisilla ja läheisillä on oikeus määritellä kadonnut heille sopivimmalla ja lempeimmällä tavalla.

4.5 Se ei merkitse sillä tavalla mitään (v)

Alkuvuonna 2000 kadonneeksi julistetun Kimmo Ojalan tapauksesta kertova jakso käsittelee rikostutkijoita ja omaisia hämmentänyttä tapahtumaa. Kaikki vaihtoehdot (omaehtoinen katoaminen, itsemurha ja henkirikos) käydään läpi, sillä viimeisen havainnon (6.6.1999) ja katoamisilmoituksen (tammikuu 2000) väliin jää kuuden kuukauden mittainen pimeä

---

²¹ kts. luku 3.2

ajanjakso. Jakso keskittyykin Ojalan henkilöhistoriaan ja viimeistä havaintoa edeltäneisiin tapahtumiin.

Ojalan elämän kolhuja korostetaan. Hän avioitui nuorella iällä, sai lapsen ja erosi lapsen äidistä. Ojalan työt kuljetusalalla kärsivät 90-luvun alun lamasta. Juontajaa lainaten "*Kimmo Ojalan elämä ei ollut ruusuilla tanssimista*". Juontajan, kertojan, haastateltavan poliisin Jukka Paukkusen ja Ojalan äidin toimesta korostetaan, että ongelmia alkoholin suhteen hänellä ei ollut. Kadonneen henkilön suhdetta alkoholiin käsitellään lähes jokaisessa *Kadonneiden* jaksossa. Syitä katoamiseen haetaan toistuvasti alkoholiongelmasta tai alkoholin aiheuttamasta päihtymyksestä. Ojalan tapauksessa elämän alamäki viettää kohti viimeistä havaintoa edeltänyttä riitaa silloisen avopuolison luona. Poliisit vierailivat paikalla kahteen otteeseen, ja lopulta avopuoliso poistui paikalta yöllä lapsineen. Riitaa kuljetetaan jaksossa katalyyttina hypoteeseille jotka selittäisivät katoamista.

Tv-sarjan esittelemien katoamistapausten yhteydessä suru näyttää käytännölliset ja symboliset paikkansa. Se synnyttää myös potentiaalisia ristiriitoja. Ojalan tapauksessa ristiriidat löytyvät haudan ja suremisen - muistamisen ja symbolin väliltä²². Jakson loppupuolella kuvataan hautakiveä, jossa on Ojalan ja hänen isänsä nimi. Ojalan äiti korostaa: *"..samassa kivessä on isän nimi, mulle se ei merkitse sillä tavalla mitään, koska sitä ruumista ei siellä ole. Koska mä tiedän konkreettisesti, että sitä Kimmoa ei siellä ole - vaan se nimi."* Samassa yhteydessä sarjan kertoja toteaa: *"kiveen on hakattu kaksi nimeä, mullan alla on vain yksi kalmo"*.²³ Konkreettinen hauta edustaa perinteistä suremisen ja muistamisen paikkaa. Hauta myös sinetöi kohtalon, Ojalan tapauksessa se tarkoittaa kuolleeksi julistamista. Aktiivisesta rituaalin tulkinnan näkökulmasta hautajaisissa ruumis haudataan maahan, tai vainajan tuhka sirotellaan omaisten tai vainajan päättämään paikkaan ja haudalle asetetaan symbolinen muistomerkki, hautakivi. Symboleiden voima on vahva, ne toimivat, mutta vain jos koko mekanismi on kunnossa. Tämä paikantuu Ojalan

---

²²Muistamisen ja muistin paikoista kts. esim. Ariés (1974); Peltonen (2003); Haverinen (2014).

²³Pauline

Boss

kuva:

My second hypothesis is that people yearn for the body because, paradoxically, having the body enables them to let go of it. There appears to be a primitive need to be in the presence of the remains before one is able to separate from the lost person. In World War II, Kamikaze pilots observed a ritual before suicide missions, leaving behind some hair or nail trimmings as a part of themselves. A wife whose electrician husband was missing in the WTC said, "I would be happy just to have a part of him to bury-even if it's just a fingernail." She was clear that he was dead, but she was not satisfied that he was buried without her volitional participation, which would be proof of his irretrievability. (Boss, 2002).

äidin mainintaa siitä, kuinka haudan merkitys muistamisen paikkana kärsii ilman ruumista. (Von Gennep 1960).

Symbolinen surun paikka asettuu katoamistapauksissa Kadonneet-sarjan perusteella ristiriitaan kylmien realiteettien kanssa, pelkkä nimi hautakivessä *“ei merkitse sillä tavalla mitään”*. Hauta on vain hautakivi, ei kokonaisvaltainen ja todellinen muistamisen ja suremisen paikka. Äidille ei merkitse mitään, hautakivi ei siis toteuta funktiotaan ja toimi. Suremisen mekanismi vaatii käytäntönsä ja mekanisminsa.

4.6 Kaikki keinot on sallittuja millä niistä päästään ylitse ^(vi)

Tampereella 16.10.1999 kadonneen Raisa Räisäsen kohtaloa käsittelevä jakso tapahtuu visuaalisesti pääosin Tampereen Hämeenkadulla. Juonnot ja rikoskomisario Paavo Tuomisen haastattelu on kuvattu kadun varrella, ja katoamista edeltäviä tapahtumia jäljittelevät kohtaukset sen lähiympäristössä²⁴. Räisäsen viimeiset liikkeet tiedetään tarkasti ja ne paikantuvat pitkälti juuri Hämeenkadulle.

Piia Ristikankareen tapausta käsittelevässä Kadonneet –sarjan jaksossa viitataan Kyllikki Saaren murhaan²⁵. Räisäsen tapauksen yhteydessä rinnastukseen palataan. Juontaja

---

²⁴Kuva 7: Näyttelijä kertaamassa Raisa Räisäsen oletettuja liikkeitä ennen katoamista. Sarjan yhteydessä ei mainita jaksoissa esiintyvien näyttelijöiden nimiä.

²⁵ Vuoden 1953 maaliskuussa Isojoella kadonneen ja lopulta saman vuoden lokakuussa suohaudasta tapettuna löytyneen Kyllikki Saaren murha on eräs suomalaisen rikoshistorian klassikotapauksista. Saaren kohtaloon palataan mm. iltapäivälehtien toimesta kyltymättömästi (erityisesti naisten) katoamis- ja murhatapauksista raportoituessa. (Jermo 1975; Karhusaari 2009). Aiemmassa tutkimuksessa (erityisesti median ja journalismin kentillä Yhdysvalloissa) katoamistapausten roolia mediassa on analysoitu kriittiseen sävyyn *Missing white female syndrome* -käsitteen kautta (MWFS). Kriitikkiä ja huomiota on saanut asetelma jossa erityisesti nuoren, puoleensavetävän, keskiluokkaisen (tai siitä ylöspäin) valkoisen naisen (Lindsey & Davie 2015, s.37) katoaminen saa erityistä palstatilaa (Lindseyn ja Davien artikkelissa erityisesti TV-uutisten uutisaikaa) verrattuna tämän määritelmän ulkopuolella tapahtuviin katoamisiin. Lindsey ja Davie osoittavat, että kaksi amerikkalaista katoamistapausta jotka täyttävät MWFS:n määritelmän saivat huomattavasti enemmän aikaa ja palstatilaa The Washington Post ja USA Today printti- ja nettijulkaisuissa: 738:sta maininnasta vain 9 kpl. käsitteli MWFS:n määritelmän ulkopuolella olleita kahta verrokkitapausta, kun loput 729 kpl.

toteaa jakson alussa Tampereen Hämeenkadulla: *“Hyvää iltaa, katoaminen on aina kammottavaa, mutta kun sen kohde on nuori, elämänsä kynnyksellä seisova nuori nainen nostaa tapahtumaketju kansakunnan muistista esiin Kyllikki Saaren kohtalon”*. Kyllikki Saaren kohtalo toimii sarjassa toistuvana vertauskohtana joka juontajan mukaan sijaitsee kansakunnan muistissa²⁶.

Kadonneiden ohella myös omaiset ovat surun ja ikävän kanssa liminaalitilassa (kts.luku 3.2). Liminaalisen surun äärimmäisyys haastaa heidät, mikä käytännössä vaatii tapoja toimia surun ja ikävän kanssa. Raisa Räisäsen äidin mukaan kaikki keinot on sallittuja millä niistä päästään ylitse, elämä kadonneen omaisilla väistämättä jatkuu. Liminaali pitää heidät *limbossa* (Huttunen 2015), mutta oman selviytymisen kannalta omaisten pitää löytää keinonsa selviytyä arjessa ja jatkaa elämää.²⁷ Räisäsen äiti kuvaa haastattelussa: *“surun käsittelemisessä niin.. siinä on voimakkaita tunteita, välillä se on tyyntä rauhallista ikävää. mutta välillä se on hirveän suurta tuskaa – kun aattelee mitä on menetetty. sen tuskan kanssa, siinä on koetettu kaikki konstit. Kaikki keinot on sallittuja millä niistä päästään ylitse.”*

Räisäsen kohtaloa käsittelevässä jaksossa juontaja kertoo kuinka nuoret naiset muodostavat erikoisryhmän kadonneiden parissa: *“(1.) nuoret naiset jotka ottavat hatkat hetkeksi (2.) seksuaalirikoksen/mustasukkaisuusrikoksen todennäköisyys kasvaa, kun kyseessä on nuori nainen.”* Mitään viitteitä tilastolliseen todistettavuuteen (esim.

---

käsittelivät MWFS tapauksia. (Lindsey & Davie 2015, s.38). Suomalaisessa akateemisessa kentässä ei suoranaista tutkimusta aiheesta ole tehty. Määritelmänä MWFS on mielestäni käyttökelpoinen, mutta vaatisi lisää tutkimusta taustalleen jotta sen akateeminen käyttö olisi vakuuttavampaa. Mirka Smolej käsittelee väitöskirjassaan *News media, crime and fear of violence* (Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, 2011) rikosten uutisointia suhteessa rikosten pelkoon. Smolej päätyy väitöskirjassaan tulokseen rikosuutisoinnin huomattavasta kasvusta 1990-luvulta alkaen ja samalla rikosten pelon kasvuun (Smolej 2011, s.75-77). Sama trendi on nähtävissä (erityisesti) MWFS-tapauksissa suomalaisessa mediakentässä: nuorten naisten katoamistapaukset saavat erityistä palstatilaa ja mediahuomiota. Samoin osa jo aiemmin tapahtuneista nuorten naisten katoamisista nostetaan toistuvasti esiin - vaikka katoamisesta olisi jo useita vuosia aikaa. Siinä missä MWFS viittaa median tapaan huomioida erityisesti vaalean nuoren naisen katoaminen verrattuna syntyperältään muihin tai miehiin ei *Kadonneet* -sarja jatka tätä hegemoniaa. Sarjan viidestätoista jaksosta vain kolme käsittelee naisen katoamista ja näistä vain yksi täyttäisi MWFS:n määritelmän. Koen, että näkökulma kuitenkin sopii asetelmaan, kun halutaan tarkastella sitä kuinka media rakentaa mielikuvaa kadonneista ja katoamisesta.

²⁶ Painava, mutta epämääräinen termi *kansakunnan muisti* on tulkittavissa tietyn ryhmän (oletetuksi) kollektiiviseksi muistijäljeksi. Kansakunnan muistia edustavat yhteisesti jaetut, kansakunnan kontekstissa, koetut tapahtumat ja hetket. Näistä esimerkkinä toimivat mm. Suomen voitto Euroviisuissa vuonna 2006, Paavo Nurmen urheilusuoritukset ja Talvisodan kokemukseen viittaaminen. On oman tutkimuksen laajuinen kysymys miten yksittäinen jaettu muisto yksittäisestä tapahtumasta segmentoituu/segmentoidaan *kansakunnan muistiin*. Saaren kohtalo on saatettu asemaan jossa kaikkea sitä seurannutta voidaan peilata. Näin segmentoidaan *kansakunnan muistia*. Median rooli *kansakunnan muistin* segmentoimisessa on huomattava: media luo, jakaa ja välittää nämä (oletettavan) kollektiiviset kokemukset.

²⁷ kts. Luku 4.14

rikostilastot). Näillä toteamuksilla tv-sarja luo ja vahvistaa oletuksia ja mielikuvia katoamisesta, sekä siihen liittyvistä käsityksistä.

4.7 Olis niin paljon helpompaa sanoa, että hän olis kuollu ^(vii)

Vuonna 1993 kadonneen Maarit Haantie kohtaloa käsittelevä jakso²⁸ alkaa juonnolla: *“Hyvää iltaa. Kun nuoria miehiä katoaa laivoilta tai öisiltä kaduilta, kun juhlimaan lähteneet naiset häviävät yön syliin, nousee esiin kysymys onko keskuudessamme sarjamurhaaja”*. Sarjamurha-teema kantaa läpi jakson. Järvenpäästä kadonneen Haantien tapaus paikannetaan KRP:n poliisitutkinnassa kahden samantyyppisen tapauksen yhteyteen. Jakso käsittelee yhteyttä Haantien, keväällä 1991 tapettuna löytyneen Tuula Lukkarisen, ja samalla seudulla murhan yrityksen kohteeksi joutuneen Hellun²⁹ kohtaloiden välillä. Haantien tapaus edustaa Kadonneet-tv-sarjassa toistuvaa kuviota: ravintolaillan jälkeinen katoaminen, poliisin arvion ja viimeisten havaintojen mukaan vahva humalatila, sekä epäily henkirikoksesta.

Lähes jokaisessa *Kadonneet*-jaksossa käsitellään mahdollisuudet katoamiselle neljän vaihtoehdon kautta, joita ovat tahallinen katoaminen, itsemurha, onnettomuus ja henkirikos. Haantien tapauksessa päädytään lähes suoraan henkirikoksen todennäköisyyteen. Juontaja taustoittaa: *“kun ihminen katoaa tarjoaa hänen henkilöhistoriansa ensimmäisen mahdollisuuden selvittää tapahtumien kulku”*. Haantien tytär taas kertoo: *“äidillä oli usein tapana jäädä näille ryyppyreissuille (...) mut, kun näitä lastenhoito asioita sovittin hän oli niistä kovin tarkka”*. Suhteellisen nopeasti rikosylikonstaapeli Jorma Hautalan haastattelujen myötä yhdistetään Haantien tapaus Hellun murhayritykseen ja Tuula Lukkarisen murhaan, jotka esitellään jaksossa yksityiskohtaisesti. Hellun -tapausta käsitellään sarjan tyyliin näyttelijöiden ja kertojan avulla. Epäillyn Hellun murhaa yrittäneen henkilön profiili kuvaillaan. Esittelemällä nämä kaksi tapausta Haantien tapauksen yhteydessä sarja luo ja tukee mielikuvaa tapauksia yhdistävästä asiasta: sarjoittumisesta ja oletetusta tekijästä.

---

²⁸ Joka on dramaattisesti nimetty: *perjantai 13.päivä*

²⁹ Tarkempia henkilötietoja ei esitetä

Poliisin ja juontaja Hyvösen välisissä vuorovaikutuksellisissa haastattelutilanteissa³⁰ Hyvönen kuljettaa dramaturgiaa ja tuo ilmi mitä sarja haluaa tapauksesta sanoa. Tässä asetelmassa poliisi edustaa tapauksen tutkintaa ja faktoja. Omaisten haastattelujen ja kokemusten rooli vaihtelee riippuen jaksosta, mutta tulkinnassa niiden funktio hdistyy sarjan emotionaaliseen puoleen joka dramaturgista rakennetta. Käytännössä Hyvösen ja poliisin (tv-sarjan edustaja ja faktojen edustaja) kommunikaatio tapahtuu vuoropuheluna jossa Hyvönen esittää tv-sarjan/jakson teemaan liitetyn oletuksen jonka poliisi joko vahvistaa tai tyrmää³¹. Hyvösen esittämät oletukset tukevat impulsseja joita sarja antaa katsojalle.

Omaisen kokemus tulee esiin tyttären haastattelussa: *“itse mä oon työntäny äidin katoamisen johonkin mielen syövereihin, jotenkin olis niin paljon helpompaa sanoa, että hän olis kuollu.”* Ajatus tukee aineistossa toistuvaa liminaalin ristiriitaista ja rasittavaa suhdetta suremiseen ja kohtalottomuuteen. Se, että tapahtunut työnnetään mielen syövereihin, kuvastaa tilan haitallisuutta ja rasittavuutta kokijan elämän osa-alueilla³². Tätä tukee myös tyttären kuvitteleva tunne varman kuoleman tuomasta helpotuksesta: suruprosessi pitäisi saada käyntiin ja siirtyä liminaalisesta mahdollisuuksien viidakosta perinteisiin ja sovittuihin tapoihin muistaa ja surra. Kuoleman ja sen ympärille rakentuneiden symbolien merkitys ja voima suhteessa olemassaoloon kuvastuvat asetelmassa joka paikantuu Haantien tyttären kommentissa, jossa hän kertoo, kuinka paljon helpompaa olisi sanoa omaisen olevan kuollut. Mitkä sitten ovat niitä tekijöitä jotka estävät sanomasta, että omainen on kuollut vaikka todennäköisyydet sen suhteen ovat korkealla? Onko kuoleman vastakohtaisuus suhteessa olemassaoloon ja elämään on niin vahva, että sitä ei voi sanomalla asettaa vaikka se helpottaisi. Se kertoo katoamisen aiheuttaman liminaalitilan kaltevuudesta ja mekanismista heilurina. Poukkoileva epävarmuus ei suostu asettumaan tiettyyn kulmaan.

30

Kuva 8: Sarjan juontaja haastattelemassa poliisia (Jorma Hautala)

³² omaisten selviytymisestä kts. Luku 4.7, luku 4.10 ja luku 4.14

Vaikka olisi todennäköistä, että kohtalo on kuoleman puolella, eivät sosiaalisen olemassaolon lait sitä salli.

4.8 Että en usko ^(viii)

Elokuussa 2006 kadonneen Juha Laitisen katoamistapausta käsittelevä jakso alkaa Laitisen äidin haastattelusta leikatulla lainauksella: *“jos nyt Juha on jossakin elossa, laittas nyt jonkinlaisen merkin. Mitään asuinpaikkaa me ei kaivata. Eikä mitään jos ei halua kertoa.”* Äidin toiveikas pyyntö jonka hän pojalleen sarjan kautta välittää leimaa kyseistä jaksoa. Sarjan merkitys omaisille näyttäytyy tulkinnassani terapeuttisena³³, mutta katoamisen synnyttämien mahdollisuuksien kirjon loputtomuudessa se voi olla myös käytännöllinen. Mikään ei sulje pois mahdollisuutta, että sellainen henkilö katselee sarjaa, jota jakso tavalla tai toisella koskettaa. Tätä korostetaan tv-sarjassa toistuvasti: useamman jakson lopussa juontaja Hyvönen jättää katsojalle hieman syyllisen olon lausahduksella: “Jossakin joku varmasti tietää jotakin. Hyvää illan jatkoa.” (variaatio).

Juha Laitisen jakso poikkeaa muista sillä nyt käsitellään tasapuolisesti tahallisen katoamisen, onnettomuuden, itsemurhan ja henkirikoksen mahdollisuudet. Vyyhtiä aletaan purkamaan *Kadonneet*-tv-sarjalle tyypillisesti henkilöhistorian kautta. Laitisen menneisyys, elämäntilanne sekä elämäntavat mahdollistaisivat jokaisen neljästä katoamisvaihtoehdosta. Laitisen tapauksessa tv-sarja ei päädy tukemaan mitään yksittäistä mahdollisuutta, mikä antaa runsaasti tilaa äidin puheelle, josta osan hän suuntaa suoraan pojalleen.

Rakenteellisesti jakso toistaa tv-sarjan kaavaa: esittäen viimeiset havainnot ja kuljettaen tarinaa kohti hetkeä jolloin henkilöstä tulee *virallisesti kadonnut*³⁴. Laitisen tapauksessa viimeiset liikkeet perustuvat silminnäkijähavaintoihin sekä tele- ja pankkitunnistietoihin, kuten lähes kaikissa sarjan esittelemissä tapauksissa.

Laitisen äiti kertoo omaisten ensireaktiosta katoamiseen: *“etsimäänhän me lähdetin heti, kun tiedettiin, että ei oo oikeellaan pojan asiat. Ja siten autiotaloja kierrettiin, metsäteitä - kaikkia mistä nyt- järveen vois ajaa, että semmonen tuli mieleen kanssa (..) ei mitään*

---

³³ (kts.lisää: Boss 2006 ja luku 4.17)

³⁴ Poliisiviranomaisen hyväksymä katoamisilmoitus saattaa yksittäisen henkilön *virallisesti kadonneeksi*. Sarjassa esitellään muutama tapaus (Esim. Maarit Haantien tapaus) joissa poliisi on ollut vastahakoinen ottamaan katoamisilmoitusta vastaan omaisten toivomassa aikataulussa, tähän on ollut perusteena kadonneen henkilöhistoria.

löytynyt. Ja kaivotkin oli tyhjää (naurahtaa) että niitäkin kateltiin niistä autiotaloista.” Laitisen kanssa kadonnut auto muodostaa erään mysteerin johon palaavat sekä sarjan juontaja, kertoja, Laitisen äiti että haastateltava poliisi Hannu Räsänen. Auton häviäminen, tai sen liittyminen katoamiseen, toistuu useassa jaksossa. Se esitetään hyvin *mysteerisenä* elementtinä sillä kuten jaksossa haastateltava poliisi Hannu Räsänen kuvaa - auto on fyysisenä objektina jo sitä luokkaa, että sen piilottaminen ei ole täysin yksinkertaista.

Jakson alkuvaiheessa juontaja toteaa kuinka kadonneen henkilöhistoria toimii vertailukohtana tapahtuneelle. Laitisen elämäntarina tehdään katsojalle pintapuolisesti tutuksi ylä- ja alamäkiin. Jokaisessa *Kadonneet*-tv-sarjan jaksossa käsikirjoitus kulkee eri mahdollisuuksien kautta typistetyksi seuraavaa kaavaa:

- Tahallinen katoaminen: tarve poistua, tyytymättömyys elämäntilanteeseen, pelko, halu aloittaa elämä uudelleen.
- Itsemurha: tyytymättömyys, taloushuolet, päihdeongelma, tärkeiden asioiden menettäminen tai impulsiivinen teko
- Onnettomuus: satunnaisuus, elämäntavat, päihteet, harrastukset tai terveys.
- Henkirikos: talous, satunnaisuus, rikostausta, mustasukkaisuus, kosto. Henkirikos päättää usein sarjan päättelyketjut jääden lopulta ainoaksi todennäköiseksi vaihtoehdoksi.

Laitisen äiti toteaa useaan otteeseen *”niin huhupuheit kuullu, että juha olis venäjällä – että en usko - että olis se soittanu ja ilmoittanu ainakin ees mulle”*. Tv-sarjassa luodaan katsojalle oletus Laitisen tahallisesta katoamisesta. Juontaja ja kuvasto viittaavat useissa kohdissa vapaaehtoiseen katoamiseen, ja henkilöhistoria ja todennäköisyydet kuljetetaan pisteeseen, jossa se voisi olla mahdollista. Äidin maininnassa: *”niin taksikuskillekin hän oli silloin perjantaina.. tulevaisuuden suunnitelman ollu kovasti mielessä”* näkyy omaisen tarve löytää kadonneen puheista ja liikkeistä selittäviä tekijöitä, jotka siirtävät tahallisen katoamisen pois mahdollisuuksien kirjosta. Se on ymmärrettävää omaisen näkökulmasta, siinä missä halutaan selittää, halutaan suojella kohtaloa - mutta myös omaa.

Jakson loppupuolella Laitisen äiti toteaa *”me uskotaan, että siinä o nyt henkirikos taustalla.”* Kaikessa kylmäverisyydessään henkirikos näyttäytyy omaisten näkökulmasta lohdullisempana kuin vapaaehtoinen katoaminen tai itsemurha.

4.9 Seitsemän vuotta naimisissa vainajan kanssa ^(ix)

Timo Suikkasen tapauksesta kertovassa jaksossa on runsaasti puhetta, kerrontaa, kuvausta ja pohdintaa katoamisen vaikutuksesta omaisten arkeen ja katoamiseen liittyvistä käytännön ulottuvuuksista jotka edustavat tulkinnassa käytännöllistä liminaalia.

Suikkanen katosi Viking Linen risteilyalukselta joulukuussa 1998. Jakson alkaessa juontaja nimittää tapausta *laivakatoamiseksi*³⁵ liittäen sen näin tietyn tyyppisten katoamistapausten luokkaan. Vaikka maininta on nopea ja määritelmä looginen, leimaa se kokonaista jaksoa otteellaan. Määrittely ja (sen kautta) paikannus rakentavat mielikuvaa katoamisesta paikkaan tai paikkoihin liittyvänä tapahtumana. Risteilyalus luo erityiset reunaehdot katoamistapausten yhteydessä. Jaksossa haastateltava rikosylikomisario Juha Rautaheimo korostaa, ettei laivaan voi kadota, mutta laivalta voi kadota. Juontaja yrittää nostaa esiin Maarit Haantien jaksossa käsiteltyä rikosten sarjoittumista, mutta poliisi toppuuttelee. Tilanne kuvastaa hyvin sarjan pyrkimystä draamaan katsojalle luotujen olettamusten ja mielikuvien avulla.

Toistuvaan malliin sarja käsittelee kadonneen henkilöhistoriaa käyden läpi todennäköisyydet ja mahdollisuudet katoamisen vaihtoehdoille. Timo Suikkasen vaimo, Arja Fennander kertoo: *”ajatus siitä, että Timo olis hävinnyt tahallaan, on ihan mahoton. Meillä oli avioliitto ihan kunnossa (...) hirveesti oli tulevaisuuden suunnitelmia.”* Fennander kuvailee parisuhteessa ja perheessä vallinnutta onnea toistuvasti.³⁶ Näin suljetaan pois mahdollisuudet omaehtoiselle katoamiselle ja itsemurhalle. Myös juontaja kuva perheonnea: *”Timo Suikkasen katoaminen on malliesimerkki siitä miten tavallisen suomalaisen perheen onni voi särkyä. Miten kohtalo muuttaa ajan, joka olisi voinut olla yhteiselo, painajaiseksi”*. Tilanteessa jossa asiat ovat olleet hyvin ja tasaisesti, näyttäytyy (ja esitetään) katoaminen yllättävänä, traagisena ja dramaattisena käänteenä.

---

³⁵ Kts. luku 4.12

³⁶ Timo Suikkasen tapausta käsittelevässä jaksossa on useaan otteeseen kuvia perhealbumista sekä lyhyt pätkä kotivideo kuvaa jossa Suikkanen esiintyy työskentelemässä rakennustyömaalla. Nämä yksityiskohdat tuovat kadonneen ja katoamisen lähelle katsojaa.

Timo Suikkasen vaimo karsii haastatteluissa mahdollisuuksien kirjosta epätodennäköisimmät vaihtoehdot. Hän lähtee liikkeelle hetkestä, kun kuuli miehensä katoamisesta: *”painajainen niinku alko (...) mie en muista niinku viikkoon mitään”*. Tämä kuvaa liminaliteetin ja kaaoksen voimaa, joka paikantuu järkytykseen ja shokkiin. Itsemurhan mahdollisuuden sivuuttaa sekä juontaja, kertoja, että Suikkasen vaimo: *”itsemurhan mahdollisuus: ei hän olis Tonin ja Tonin ystävien kanssa lähtenyt. (...) Timohan halveksi tällästä (itsemurhaa)”*. Läheisen ihmisen selvittämätön kohtalo johdetaan henkilön luonteesta siinä missä poliisi korostaa läpi sarjan henkilöhistorian merkitystä katoamistapausten tutkinnalle. Vaimo sanoo: *”Timo olis houkuteltu sinne kannelle ja kolkattu – se on ainoa mihin mä uskon.”* Ajatus siitä, että omaisen täytyy altistaa päättelynsä henkirikoksen todennäköisyydelle edustaa realistisen pohdinnan tulosta³⁷. Rajatussa ympäristössä läheisen ihmisen kohtalolle ei löydy muita selityksiä kuin satunnaisuus kaikkine kammottavine kirjoineen.

Sarjan juontaja johdattelee katoamisen sosiaalisiin vaikutuksiin näin: *”Vähitellen Ruokolahdellakin kävi niin kuin usein käy, myötätunto alkoi kääntyä uteliaisuudeksi. Mystinen katoaminen alkoi synnyttää teorioita ja huhuja.”* Suikkasen vaimo korostaa asiaa vielä omakohtaisesti: *”Kun vuosi Timon katoamisesta oli kulunut niin tota pieni paikka Ruokolahti alko ahdistaa. Jopa siinä määrin, että sitten kun mä menin terveyskeskukseen niin ku nimi Suikkanen huudettiin niin ihmiset rupes kuiskimaan, että tossa nyt se nainen on että kenen mies hävisi ja mikähän juttu toi on? Ja sit se johti ennenpitkää siihen, että mä otin äitin tyttönimen käyttöön ja sitten ku siellä ei ollut töitä niin sitten muutin tänne Helsinkiin enkä katunu yhtää.”* Muutto pois paikkakunnalta ja sukunimen vaihtaminen ovat tulkittavissa haluksi ja tarpeeksi selvitä katoamisen synnyttämästä ristiriitatilanteesta, joka mullistaa elämän myös paikan ja sukulaisuuden tasolla. Asuinpaikkakunta ja sukunimi edustavat kadonneen kanssa parisuhteessa eläneelle entistä, yhteistä elämää. Fennander korostaa elämänmuutoksen merkitystä myös Suikkasen kohtalon (kohtalottomuuden) näkökulmasta: *”mun selviytymiskeinona on ollut (...) nää eri ympyrät (muutto helsinkiin) mutta kuitenkin nyt uus elämä on tänne. (...) et jos Timon katoamisen tarkoitus oli, et mie vaihdan ympyröitä niin se oli sit siinä.”* Tämä Fennanderin maininta on ainut sarjassa esiintyvä ajatus katoamisen syyn tulkitsemisesta omaisten toimesta. Syy sijaitsee puheessa, ei niinkään realistisesti asiaa selittävänä syy-seuraussuhteen elementtinä.

---

³⁷ vrt. luku 4.8

Sarjassa nousevat toistuvasti esiin omaisten pettymys tai kiitollisuus viranomaisia kohtaan. Fennander toteaa: *”Timon katoamisen jälkeen kaikki läheiset, omaiset, opettajat (jopa pankki teki tälläsen jutun. Kaikki nää virastot, kaikki nää viranomaiset oli suunnattoman ihania. (...)) et aivan ihanasti – kiitos kaikille”*. Viranomaissektorilla ensimmäinen aktiivinen toimija katoamistapauksissa on poliisi, katoamisen pitkittyessä myös verohallinto ja pankki pitävät aktiivisesti kiinni ihmisestä joka ei ole virallisesti kuollut. Se aiheuttaa omaisille tarpeetonta muistamista, mutta sotkee myös käytäntöjä asumisen, verojen ja pankkiasioden suhteen. Fennander kertoo kuinka *”nää viralliset tahot ei Timoa hevin unohtanu, et verotoimisto muisti häntä joka vuosi (...) et sitten vasta, kun Timo julistettiin kuolleeksi nää viralliset tahot rauhottu.”*

Kadonneet-sarjassa käsitellään useasti kuolleeksi julistamista, asiaan viitataan sivulauseissa. Suikkasen tapauksessa se tuodaan tarkempaan käsittelyyn. Juontaja Hyvönen johdattelee aiheen pariin *”Arja Fennander kääntyi oikeusministeri Johannes Koskisen ja pääministeri Vanhasen puoleen jouduttaakseen miehensä kuolleeksi julistamista.”* On huomionarvoista katoamisen synnyttämien tilojen ja ristiriitojen ymmärtämisen suhteen painottaa tätä asetelmaa: yksittäisen ihmisen katoaminen ja sen trauma omaisille (omaisten halu selviytyä) vaikutti tässä yhteydessä lopulta perustuslakivaliokuntaan. Fennander korostaa tästä kokemaansa kiitollisuutta: *”Et se kuolleeksi julistaminen oli yks tahtojen taistelu et haluisin kiittää pääministeri M. vanhasta ja Ruokolahden omaa kansanedustajaa Kimmo Tiilikaista jotka puolestaan joutti niinku tän lakimuutoksen menemistä perustuslakivaliokuntaan. et sitten kun sattu tää hirvee tsunami niin sit se oli helppo.”*

Sarjan juontaja nostaa jaksossa esiin liminaalisen olennon määritelmän: *”Elämä eteni vaikka Arja omien sanojensa mukaan olikin seitsemän vuotta naimisissa vainajan kanssa.”* Avioliitto vainajan kanssa paikantuu liminaliteetin synnyttämäksi paradoksiksi: siinä missä avioliitto nähdään kumppanuutena ja sitoumuksena *kunnes kuolema teidät erottaa*. Mikä mahdollistaa avioliiton vainajan kanssa? Osittain on varmasti kyse vain pelkästä kielikuvasta joka kuvaa kyseisen tilan paradoksia. Avioliitto vainajan kanssa on mahdollinen jos

aviopuolison olemassaolosta ei ole selkeyttä. Tässä tapauksessa suhteet säilyvät ennallaan, mutta täysin ristiriitaisina³⁸.

Jakson loppupuolella vaimo palaa vielä käytännöllisten seikkojen pariin: *”se miten me ollaan tästä selvitty (...) me ollaan tuettu toinen toista. Et siitä mie oon pahoillani et en ollut lapsille tueks. Et lapsilla alko selviäminen varmaan siitä, kun muistotilaisuus.* Kuolleeksi julistamisen mahdollistama muistotilaisuus nähdään tärkeänä vedenjakajana suremisessa, selviämisessä ja muistamisessa. Liminaliteetti päättyy osittain ja voidaan siirtyä normaaliin suremiseen ja muistamiseen. Turnerilaisittain muistotilaisuus voidaankin nähdä tässä yhteydessä, jos ei suoranaisena siirtymäriittinä liminaalista, niin pyrkimyksenä kohti takaisin normaaliin jatkumoon. (Turner 2007 [1969])

4.10 Ei Antti, Ei itte (x)

Vuoden 2006 lokakuussa Ivalosta Karigasniemelle autollaan matkustanut 21 vuotias Antti Hanhivaara katosi tällä matkalla ystävien seurassa vietetyn illan ja yön jälkeen. Juontajan osuudet on jälleen kuvattu lähellä varsinaista tapahtumapaikkaa. Katsoja kuljetetaan tapahtumaseudulle ja tarinaan. Kadonneen Antti Hanhivaaran viimeiset jäljet päättyvät autolle joka äidin mukaan oli: *” todella lohduton näky, tuli todella musta olo sydämeen, se auto oli aivan hirvittävässä kunnossa. Tuli siinä voimakkaasta se olo, että ei Antti, ei itte.”* Äiti kertoo auton olleen Antille hyvin tärkeä. Tulkitsen hänen toteamuksensa *“(...) ei Antti, ei itte”* viittaavan pojan romuttuneeseen autoon, ei itsemurhaan katoamisen selittäjänä. Äiti toteaa jakson myöhemmässä vaiheessa *”ainut mikä tukis Antin itsemurhaa tässä tapauksessa on se, että jos sen auton on joku muu hajottanu ja tallannu tommoseen kuntoon ku se on. Niin se on voinu hetkellisesti tuntea sellasen tuskan ja piston siitä asiasta, että millää mitää väliä, mulla on auto menny”*. Hän torjuu itsemurhan epätodennäköisenä vaihtoehtona, mutta palaa jälleen korostamaan auton merkitystä pojalleen. Karkeasti rajaten voi esittää *Kadonneet*-tv-sarjan sarjan näyttävän autot kahdella tavalla suhteessa kadonneeseen: auto esitetään kadonneen henkilön silmäteränä jonka kohtalo rinnastetaan kadonneen kohtaloon tai vaihtoehtoisesti auton katoaminen esitetään katoamismysteerin yhteydessä lisäelementtinä.

---

³⁸ Vrt. luku 4.4

Hanhivaaran äiti osoittaa suoranaista pettymystä³⁹ poliisin toimintaan. Esimerkkinä hän mainitsee poliisin suorittamat maastoetsinnät helikopterilla: *”joki virtas aivan vapaana, mutta poliisi ei suorittanut naarausta, kun he sanoivat, että joki oli jäässä. Ja minulla on ihan toisenlainen käsitys siitä milloin joki on jäässä. He sanoivat, että he ovat helikopterilla lentäneet ainakin kaksi kertaa sen joen mikä ei minun mielestäni kyllä riitä siihen koske me kaikki tiedetään miten siinä käy, kun helikopterilla lennetään joen yllä”*. Äidin pettymys paikantuu poliisin käytännöllisiin toimiin, kadonneen etsintään ja siitä tiedottamiseen. Sarjassa toistuu omaisten pettymys suhteessa viranomaisiin (lue: poliisiin) kahdella tasolla: pettymys varsinaisiin toimiin kadonneen löytämiseksi ja pettymys tiedottamiseen.

Auton lisäksi sarjassa toistuva esine on matkapuhelin. Käytännössä matkapuhelin tarjoaa poliisille arvokasta tietoa kadonneen liikkeistä ja teletunnistetiedot auttavat selvittämään kadonneen (mahdollista) yhteydenpitoa katoamista edeltäneinä aikoina ja hetkinä. Hanhivaaran tapauksessa matkapuhelin esitetään toisena mysteerielementtinä: Hanhivaara katosi lokakuussa 2006, mutta puhelimeen on voinut soittaa vuoden 2007 lokakuuhun saakka. *”Olen siihen melkein päivittäin siihen asti soittanu”* toteaa Hanhivaaran äiti. Tällaiset hämmentävät elementit yhdistettynä omaisten kokemaan epäselvyyteen viranomaistaholta parhaavat kadonneen liminaalista tilaa jossa yksilön kohtalo on jo valmiiksi haavoittava, haavoittunut ja haavoitettu.

4.11 Paranormaalit ilmiöt omaisissa ^(xi)

Kai Salomaa katosi toukokuun 15. päivä vuonna 2003 lähdettyään Vaasasta Karvialle. Sarjan juontaja paikantaa jakson alussa: *”viimeiset havainnot tehdään Laurilantie 68:ssa sijaitsevan talon pihaan”* kuljettaen katsojan jälleen lähelle tapahtumapaikkaa ja tarinaa. Tämän jälkeen juontaja kuvaa katoamispäivää hieman naiiviin sävyyn: *”on 20 astetta lämmintä, linnut laulavat ja Kai Salomaa katoaa”*. Tarkoituksellisen naiivi kuvaus iki-ihanasta loppukevään lämpöaallosta suhteessa samana päivänä tapahtuneeseen henkilön katoamiseen kiinnittää katsojan huomion ristiriitaan. Sarjan käsikirjoitukselle ja dynamiikalle ei ole tyypillistä käyttää kontrasteja tehokeinoina joten tämä tarjoaa pitkälti vain huomion, ei varsinaista materiaalia johon tarttua.

---

³⁹ Kts. lisää samasta aiheesta luku 4.14.1

Salomaan elämänvaiheet tehdään katsojalle tutuksi, henkilöhistoriasta nostetaan esille elementtejä jotka tukevat henkirikoksen todennäköisyyttä. Salomaan elämään oli tullut mukaan huumausaineiden ympärille keskittyvä rikollinen toiminta ja taustalla painoivat velat. Salomaan tytär peilaa katoamista isänsä menneisyyteen: *”kun mä oon miettiny tätä isän katoamistapausta mä oon oppinut kuinka paljon hän suojeli meitä”*. Sille miltä tytär kokee isänsä heitä suojelleen jätetään katsojan avoimen tulkinnan varaan. Halusiko hän suojella perhettä kohtaloltaan vai kenties joltakin ulkopuoliselta uhalta? Jaksossa viitataan Salomaan läheisten ja perheen saamiin *”mykkiin puhelinsoittoihin”*, mutta niitä ei suoranaisesti liitetä tapahtuneeseen.

Salomaan äiti oli myös saanut tapahtuma-aikaan puhelinsoiton, jossa todettiin *”Kaitsu on joutunut onnettomuuteen, eikä hän ole enää velkaa”*. Salomaan äiti esiintyy sarjassa, mutta hän ei puhu. Kyseinen kohta on sarjan koskettavimpia. Äitiä kuvataan hoitokodin huoneessa, hän katsoo kameraan ja tekee pieniä askareita, mutta ei sano sanaakaan. Kohta on Kadonneet-sarjan dramaattisimpia. Salomaan äidin terveyden kerrotaan romahtaneen katoamisen jälkeen. Silmistä paistavat pettymys elämään, epätietoisuus ja kaipuu.

Kadonneen omaiset kohtaavat yhteiskunnan puolelta pitkälti vain poliisin tuen. Kun katoamistapausta tutkitaan rikoksena, toimii omaisten ainoana tietolähteenä poliisi. Salomaan(kin) tapauksessa yksittäinen omainen, tai omaiset pitävät kertojan mukaan poliisiin tiiviisti yhteyttä: *”sisaruksista nuorin soittaa poliisille joka viikko katoamisen jälkeen puolentoista vuoden ajan, sitten toivo alkaa hiipua”*. Juontaja kysyy komisario Tikkalalta katoamistapausten poliisissa herättämistä tunteista: *”Miten poliisiin vaikuttaa, että tietää ja aistii omaisten tuskan?”* Tikkala vastaa: *”olen ollut kuitenkin sitä mieltä, että se helpottaa jotenkin omaisia, kun heidän kanssaan voi keskustella ja käydä uudestaan näitä jo moneen kertaan käsiteltyjä asioita läpi”*. Tikkala asettaa poliisin tässä yhteydessä kohtalon/rikoksen ratkaisijan ohella myös omaisten auttajaksi siinä missä hän tyrmää selvännäkijät joita käsitellään seuraavassa kappaleessa.

4.11.1 Ääniä ihmistajunnan tuntemattomalta puolelta – liminaalisuus ja magia

Sarjan juontajaa mukaillen: Salomaan tapaus on aiheuttanut omaisille ja läheisille paranormaaleja kokemuksia. Jakso keskittyy kertomaan tästä aihealueesta kuvalla ja tarinalla, analysoimatta ja selittämättä. Ilmiöitä käsiteltäessä tytär kertoo: *"illalla mä tulin kotiin ja jotenkin oli niin vahva olo, että jotakin pahaa ja kauheeta on tapahtunu, että ilman mitään syytä mä rupesin itkemään ja mä itkin ihan hysteerisesti, siis ihan mielettömästä"*. Hän kertoo tämän tapahtuneen ennen kuin sai tiedon isänsä katoamisesta. Lisähämmennystä tyttären kokemukseen tuo entisen avopuolison maininta, kuinka Salomaa oli maaliskuussa 2003 todennut *"en elä enää kauaa"*. Sarja käyttää tätä toteamusta monessa yhteydessä eräänlaisena arvuutuskorttina, onko kyse viittauksesta konkreettiseen uhkaan, vai tunne tulevasta kohtalosta? Salomaan Etelä-Ruotsissa asuva isovelji koki sarjan kertojan mukaan myös paranormaaliksi tulkittavan kokemuksen: *"veli herää järkyttyneenä katoamista seuranneena yönä. Hän on tuntenut ranteissaan voimakkaan puristuksen joka vetää häntä ylöspäin. Unessa veli tunnistaa kuinka Kai yrittää kertoa hänelle jotain. Lapsina veljeksillä oli tapana pitää toisiaan ranteista puhuessaan tärkeitä salaisuuksia. Hänelle tulee voimakas tunne siitä, että Kai-veljelle on tapahtunut jotain kamalaa. Toivuttuaan unesta hän soittaa siskolleen tietämättä, että Kai on kadonnut. Kain entinen avovaimo näkee puolestaan unen jossa Kai on neljän tuntemattoman miehen seurassa ja pyytää apua"*. Avovaimo jatkaa vielä unien merkityksestä: *"tää uni johon heräsin niin näin siinä Kaitsun keskellä.. hänen ympärillään oli kolme tummaa lyhyttä miestä ja Kaitsu oli siinä keskellä ja pyysi apua ja myöhemmin tajusin, että tää on niinku telepaattiaa, et hän pyysi niinku jotai – tai – viestiä yritti lähettääniinku jollai telepaattisella systeemillä ja Kaitsun veljen ja sisarusten kanssa myöhemmin puhuttaessa tajusimme, että hänen veljensä Ruotsissa oli nähnyt samanaikaisesti tämmösen avunpyynnön."* Paranormaalit ilmiöt paikannan liminaalin tilan mahdollistamiksi (vrt. mm. Malinowski 1948). Kia Aarnio kirjoittaa paranormaaleja ilmiöitä käsittelevässä väitöskirjassaan (2007) negatiivisten kokemusten ja elämänkriisien korostavan paranormaalien ilmiöiden kokemista ja kokemusta:

"Negative, uncontrollable life events have been proposed to be among the most important motivators of paranormal beliefs (Malinowski, 1948/1984; Vyse, 1997). For example, economical difficulties and uncertain life situations have been connected with paranormal beliefs (Keinan, 1994, 2002; Padgett & Jorgenson, 1982). Likewise, people have been shown to put their faith in religious beliefs in times of crises (Pargament, 2002). Negative life events may reduce a sense of control and therefore lead to an increased desire for control. Research has pointed out that people with a strong need for control hold more paranormal

beliefs than others (Zebb & Moore, 2003), especially in stressful situations (Keinan, 2002). Thus, we predicted that paranormal believers (I, III) and religious believers (III) have experienced more negative life events than other people. Further, it was hypothesized that desire for control is positively related to paranormal beliefs (I) and that desire for control mediates the effect of negative life events on these beliefs (I)." (Aarnio 2007, s.21)

Aarnio mainitsee tunteiden kontrollin suhteessa negatiivisiin, ja traumatisoiviin elämänmuutoksiin ja paikantaa paranormaaleiden ilmiöiden kokemisen tähän yhteyteen. Katoamisen ja paranormaalien ilmiöiden välisen suhteen luo tarve saada omat emootiot kontrollin alaisiksi jotta suhtautuminen katoamiseen tunnetason ilmiönä helpottuisi, tai edes mahdollistuisi. Sarjan kertoja viittaa paranormaalien ilmiöiden yhteydessä samaan traumatisoitumisen elementtiin: *"rakkaan menettäminen henkirikoksen kautta tai hänen katoamisensa suureen tyhjyyteen on ihmisen syvintä olemusta ravisuttava kokemus joka muuttaa ihmistä väistämättä varmuudella. Kai Salomaan läheisissä hänen katoamisensa nostaa esiin paranormaaleja ilmiöitä – ääniä ihmistajunnan tuntemattomalta puolelta"*. Bronislaw Malinowskin esseekokoelmassa *Magia, tie ja uskonto* (1948/1960) käsiteltävää klassista uskonnon, maallisen, myyttien ja taikauskon (lue: paranormaali) tulkintaa voi soveltaa myös katoamisen ja paranormaalien ilmiöiden väliseen suhteeseen (kuten Aarniokin väitöskirjassaan viittaa). Tilanteessa, jossa perinteiset ja totunnaiset keinot surun ja kohtalon/kohtalottomuuden käsittelylle loppuvat turvautuvat yksilöt herkemmin – sarjan käsikirjoitusta lainatakseni – *ihmistajunnan tuntemattomaan puoleen*. Malinowski esittää kysymyksen *magian* suhteesta uskontoon ja tieteeseen:

"Mikä on magian kulttuurifunktio? Olemme nähneet, että kaikki vaistot ja emootiot, kaikki käytännölliset toiminnot johdattavat ihmisen umpikujaan, pulmatilanteisiin, joissa hänen tietojensa aukot sekä hänen havainto- ja ajattelukykynsä pettävät hänet ratkaisevalla hetkellä. Ihmisorganismi reagoi tähän spontaanisilla purkauksilla, joihin sisältyy rudimenttisia käyttäytymismuotoja, samoin kuin rudimenttista uskoa niiden tehoon. Magia varustaa (primitiivisen) ihmisen lukuisilla valmiilla rituaalisilla toiminnoilla ja uskomuksilla, tietyllä henkisellä ja käytännöllisellä tekniikalla, jonka tarkoituksena on silloittaa vaaralliset kuilut jokaisessa tärkeässä yrityksessä tai kriittisessä tilanteessa. Se tekee ihmisen kykeneväksi suorittamaan tärkeät tehtävänsä varmasti, säilyttämään tasapainonsa ja henkisen ykseytensä suuttumuksen puuskissa, vihan, toivottoman rakkauden, epätoivon ja tuskan vaivoissa. Magian tehtävänä on ritualisoida ihmisen optimismin, lisätä hänen uskoaan

toivossa voittaa pelko. Magia ilmaisee, että varmuudella ja luottamuksella on ihmiselle suurempi arvo kuin epäilyksellä, samoin lujuuudella verrattuna epäröimiseen, ja optimismilla pessimismiin nähden.” (Malinowski 1960 [1948], s.96. Sulkeet kirjoittajan.)

Vaikka Malinowski käsittelee tässä yhteydessä magiaa eräänlaisena *kulttuurisena varusteena* joka sisältää valmiita ja opittuja sekä omaksuttuja käyttäytymismalleja voidaan ajatusta soveltaa paranormaaleihin ilmiöihin jotka edustavat *ihmistajunnan tuntematonta puolta*. Ne voidaan tulkita defenssiksi/reaktioksi jotka (Malinowskia lainaten) *silloittavat vaaralliset kuilut jokaisessa tärkeässä yrityksessä tai kriittisessä tilanteessa*. Tämän johdan kohti Turnerilaista tulkintaa liminaalisen tilan vaarallisuudesta:

”Niiden näkökulmasta, joille rakenteen ylläpitäminen on tärkeää, kaikki pitkitetyt communitasin ilmaukset vaikuttavat välttämättä vaarallisilta ja anarkistisilta ja niitä on hillittävä määräyksiin, kielloin ja ehdoin. Kuten Mary Douglas (1966) on hiljattain esittänyt, sellaista, jota ei voida selkeästi luokitella perinteisiin luokittelukriteereihin tai joka putoaa luokkien väliin, pidetään miltei kaikkialla saastuttavana ja vaarallisen” (Turner 2007 [1969], s.123-124).

Katoamisen ja kateissa olemisen yhteydessä niitä *joille rakenteen ylläpitäminen on tärkeää* edustavat omaiset, siinä missä *rakenne* edustaa sosiaalista todellisuutta, sukulaisuutta, ystävyyttä jne. Douglas, johon Turner lainauksessa viittaa, käsittelee ja teoretisoi teoksessaan *Purity and Danger: An Analysis of a Concepts of Pollution and Taboo* (1966) liian, puhtauden ja saastumisen roolia ajattelussa. Kyseisen teoksen anekdootiksikin muodostunut toteamus *”lika on ainetta väärässä paikassa”* voidaan soveltaa kadonneen tilan tulkintaan: olemalla *ei missään ja kaikkialla* kadonnut ihminen on väärässä paikassa suhteessa omaisiin (abstraktio) ja saa näin ollen läheisten (ja muiden edellä mainittujen) suhteen itseensä tulehtuneiksi ja saastuneiksi. Tästä pääteltynä (ja Kadonneet -sarjaa kokonaisuutena tulkiten) voidaan päätellä katoamisen olevan ei-toivottu ja vaarallinen tila.

Sarjassa on tapana peilata omaisten kokemuksia poliisin kokemuksiin. Paranormaalit ilmiöt käsitellään samalla kaavalla: juontaja tiedustelee *”miten poliisi suhtautuu uniin ja ennustuksiin”* johon jaksossa haastateltava rikosylikonstaapeli Tapani Tikkala vastaa *”no tälläsissä jutuissa mitkä on pitkää selvittämättä, niin sanotuissa pimeissä henkirikoksissa, niin ennen pitkää tällaiset selvännäkijät ottavat yhteyttä ja kertovat omia visioitaan.*

Kokemuksesta voin sanoa, että yhdessäkään omassa jutussani niistä ei ole ollut apua ja myöskin ne aiheuttaa omaisille turhaa tällaista toivoa, että asia selviää nopeasti". Tikkala viittaa selvännäkijällä omaisten konkreettiseen ratkaisuun josta tytär kertoo: *"Maaliskuussa mä päätin sitten asiassa kääntyä tälläsen selvännäkijän puoleen. Ja kun mä kävelin sinne huoneeseen ni hän kysy multa liittykö sun elämään paljon vettä ja mä aattelin, että voi mähän pelkään vettä. Sitten mä istuin siihen tuoliin alas ja mun piti joku kysymys kysyä ja mä kysyin sitten tietääkö hän mun isästä mitään. Se oli ainut kysymys mitä mä häneltä kysyin ja kun hän puhui niin ihokarvat kyllä nousi pystyyn. Se oli ihan uskomaton tunne. Aivan uskomatonta."* Vaikka rikosylikonstaapeli Tikkala mainitsee, että selvännäkijät aiheuttavat omaisille turhaa toivoa tulkitseen Salomaan tyttären kokemuksen viittaavan enemmän tapaan käsitellä ja kontrolloida tunteita (Aarnio 2007, s.21). Suhteessa katoamiseen liminaalina tilana tämä tyttären kääntyminen selvännäkijän puoleen on tulkittavissa konkreettiseksi pyrkimykseksi saada tilan kaaosta ja haavoittavuutta järjestykseen – ei niinkään pyrkimykseksi pois liminaalista.

Ihmistajunnan tuntemattoman puoleen turvautuminen voidaan yleistävämmässä tulkinnassa saattaa kohti yhteiskuntamme sekularisaatiota. Omaisten kohdatessa kriisin jossa ainoa yhteiskunnan puolesta vastaan tuleva toimielin on poliisi ei ole yllättävää, että vastausta ja tukea haetaan myös muualta.

4.12 Mä haluan et jonkin näköinen tilaisuus järjestetään - ei hautajaiset ^(xii)

Vuoden 2006 kesäkuussa Viking Isabella risteilyalukselta kadonneen Niki Patrosen tapauksesta kertovassa jaksossa omaiset ovat suhteellisen vähäisessä äänessä. Erityisen piirteen jaksoon antavat Patrosen viimeisellä matkalla mukana olleen ystävän Jarnon Vigeliuksen haastattelut, sillä suurin osa sarjassa haastatelluista henkilöstä ovat kadonneen lähiomaisia. Rakenteellisesti jakso keskittyy toistamaan sarjan peruskaavaa, tapahtumat kerrataan juontajan, kertojan ja näyttelijöiden toimesta ja henkilö ja katoamispaikka tehdään tutuksi. Käsikirjoitus nostaa tapansa mukaan esiin myös yksityiskohdan/viitteen kohtalosta. Patrosen tapauksessa se on hänen ystävilleen internetissä ennen laivamatkaa lähettämä viesti: *"lähden laivalle, tulen lauantaina, ehkä vähän krapulassa tai arkussa"*. Sarja tarttuu tähän viestiin ja palaa siihen useassa käänteessä.

Juontaja paikantaa Patrosen tapauksen heti alussa laivakatoamisten pariin, ja muistuttaa risteilykulttuurista omana todellisuutenaan: *"iloinen laiva täynnä iloisia ihmisiä, näytelmä joka toistuu itä-merellä joka ilta. Kymmenet laivat kyntävät merta 365 päivää vuodesta. Tällöinen laiva on mahdollisuuksien pelitila, niin hyvään kuin pahaan."*⁴⁰ Viihteellistä risteilyä ei voi olla vertaamatta liminaaliin tilaan - laiva irtoaa satamasta ja muodostaa fyysiset ja ajalliset reunaehdot ennalta määrätyle tiettystä pisteestä alkavalle ja tiettyssä pisteessä päättyvälle tilalle. Juontaja Hyvärisen kommentti *"tällöinen laiva [lue: liminaali] on mahdollisuuksien pelitila, niin hyvään kuin pahaan"* voidaan Turnerin kautta tulkita liminaaliksi. Turner muistuttaa liminaalin vaaroista ja riskeistä, kuinka se mahdollistaa hyvän ja pahan, vahvistumisen ja heikentymisen. Suhteessa katoamiseen tämä tulkinta voidaan kiertää vielä itsensä ympäri: liminaaliksi tulkittava ulottuvuus on synnyttänyt liminaalin tilan. (Turner 2007 [1969])

Patrosen viimeiset liikkeet ennen katoamista tiedetään suhteellisen hyvin, sen tämän mahdollistaa risteilyaluksen muodostama rajattu ympäristö, liikkuminen tiiviisti ystävien seurassa ja valvontakameroista saadut havainnot. Patrosen äiti kuvaa hetkeä, jolloin sai kuulla, että hänen poikansa ei ole saapunut Suomeen ystäviensä seurassa: *"No mä olin töissä ja mun mies soitti, et pojat on tuonu Nikun tavarat sieltä laivalta, et Nikua ei löydy mistään. Mun kesti joku viisitoista minuuttia ennenkö semmonen kalma laski tonne mahaan mä aattelin, et ei hitsi nyt mun täytyy lähtee kotii, et mitä on tapahtunut, et se oli, että tavarat oli täällä, mut poika ei. Että sitä yritettiin soittaa ja lähettää tekstiviestiä tietenkin ja kaikkea."*

Kertojan mukaan laivakatoamisista noin puolet voidaan olettaa itsemurhiksi. Omaiset torjuvat itsemurhan mahdollisuuden. Patrosen äiti kertoo: *"onhan se niinku helppo selitys antaa se, että hän olis tehny itsemurhan, mut en mää en siihen usko, että ei oo mitään semmosta merkkiä ollu nähtävillä tai mitään et hän o juuri valmistunu ammattikoulusta, hänellä on kesätyöpaikka. Armeijaanlähtö odotti. Mun mielestä hänen elämä oli nyt niinku tosi hyvässä järjestyksessä. Nii – miks hän olis semmosta menny tekemään, et muutenkin hän luonteeltaan ollu ennemminkin ilone seikkailijapoika vähemmissämäärin mikään*

---

⁴⁰ Risteily paikannetaan arsisessa yhteydessä viihteen ja vapaa-ajan tyyssijaksi (Katso esimerkiksi Heini Salovuoren Pro Gradu – tutkielma *risteilykokemus ja turvattomuuden tunne - Analyysi toimijaverkkoteorian avulla*, 2013).

masentuvaisuuteen taipuvainen. Et en usko." Samoin jaksossa haastateltava Nikun ystävä Jarno toteaa yksioikoisesti, ettei usko itsemurhaan.

Sarjassa puhutaan usein *katoamismysteereistä*. On huomioitava, että sarja luo ja vahvistaa näitä mysteereitä. Kertomalla ja kuvaamalla avoimia tapauksia, jotka ovat tulehtuneessa liminaalissa se luo kollektiivista ja jaettua informaatiota katoamistapauksista. Käytännössä tämä mystifiointi paikantuu henkirikoksen todennäköisyyden analysointiin, ja kuten juontaja toteaa: *"salaperäisyys jättää varaa arvailulle"*. Juuri tämä arvailu on elementti johon myös sarja itsessään paneutuu. Juontajan käyttämät kielikuvat ja hypoteesit lisäävät vettä myllyyn. Patrosen tapauksessa henkirikoksen mahdollisuus paikannetaan viimeiseen havaintoon: hänen nähtiin viimeisen kerran kahden aasialaisen naisen seurassa. Kertoja toteaa: *"salaperäisyys jättää varaa arvailulle. Keitä naiset olivat, miksi he matkustivat Suomesta Ruotsiin? Liittykö heihin rikollista toimintaa, huumeita, prostituutiota, ihmiskauppaa."* Lisäten vielä: *"joutuuko hän ansaan?"* ja johdattelee katsojaa vielä pidemmälle mahdollisen rikoksen syiden analysointiin *"näkeekö hän jotain mitä hänen ei olisi pitänyt nähdä?"*. Sarjan tarjotessa katsojalle näitä hypoteeseja on syytä painottaa, että ne eivät perustu faktapohjaiseen tietoon, vaan oletuksiin.

Kertoja johdattelee sarjassa toistuvan dramaattisen elementin pariin. Kyseessä on tapahtumien sarjoittuminen: *"Vuonna 1998 tapahtui itämeren lautoilla sarja samantyyppisiä häviämisiä. Kadonneet henkilöt liikkuvat laivalla yksin, he kiertelivät yön aikana laivan pubeissa ja yökerhoissa ja katosivat aamuun tullessa jäljettömiin. Ilmiö toistui vuosina 2003 ja 2007. Voisivatko katoamiset liittyä toisiinsa? Voisivatko ne sarjoittua?"* Juontaja yrittää johdatella jaksossa haastateltavaa poliisia rikosten sarjoittumisen pariin: *"voisivatko laivakatoamiset liittyä toisiinsa, voisivatko ne sarjoittua?"* johon jaksossa haastateltava rikoskomeissario Vesa Aaltonen vastaa: *"sanoisin, että ei voi. Sarjottamisen kyseessä ollen ei riitä pelkästään se, että katoamiset ovat tapahtuneet ylipäättänsä laivalla. Jokainen näistä tapahtumista on oma yksilöllinen tilanteensa."*

Patrosen äiti toteaa jakson loppupuolella: *"mun oli alusta saakka, et mä haluan et jonkin näköinen tilaisuus järjestetään ei hautajaiset. Kun nää nuoret.. halusin et järjestetään sellainen tilaisuus, et "hyvää matkaa Niku where ever you are."* Äidin määritelmään *"ei hautajaiset"* paikantuu katoamisen liminaalinen pulma. (Muisto)tilaisuus esittäytyy tärkeänä ja toivottavana tapana käsitellä kohtaloa, ei niinkään ratkaista sitä.

4.13 Viikko on pitkä aika ^(xiii)

Teemu Puumala katosi Tampereella 30. päivä maaliskuuta vuonna 2007 ystävien kanssa vietetyn illan jälkeen. Puumalan katoamista edelsi väkivaltaiseksi yltynyt riita, jonka seurauksena asunnosta soitettiin myös hätäkeskukseen. Sarjan kertojan mukaan: *”Teemu poistuu asunnosta pahoinpideltynä”*. Sarja keskittyy kuvaamaan kadonneen henkilön viimeisiä liikkeitä kertojan, omaisten ja näyttelijöiden toimesta.

Puumalaisen äiti kertoo: *”Teemu oli ollut aikaisemminkin viikon kateissa ja silloin se oli kyllä mulle ilmoittanut tekstiviestillä (...)”*. Tämän kaltaiset piirteet henkilöhistoriassa vaikuttavat poliisin reagointiin katoamisilmoitusta tehtäessä. Sarjan kertoja kuvaa: *”myöskään poliisi ei pidä erityistä kiirettä Teemun etsinnöissä. Katoamisilmoitusta tehtäessä nousevat kadonnutta henkilöä koskevat yksityiskohdat tärkeiksi koska ne yleensä antavat viitteitä siitä mistä katoaminen saattaisi johtua. Teemun tapauksessa kohtalokasta on tieto siitä, että hän on aikaisemminkin ollut kateissa viikon”*. Tämä aiheuttaa omaisissa väistämättä katkeruutta poliisia kohtaan. Myös sarjan juontaja viittaa siihen sarjan käsikirjoitukselle ominaiseen dramaattiseen tyyliin: *”Poliisilaitokset ympäri Suomen vastaanottavat useita katoamisilmoituksia joka viikko. Yleensä etsittävät löytyvät nopeasti. Teemu Puumalasta tehtiin katoamisilmoitus seitsemäs neljättä. Katoamisesta oli kulunut viikko – viikko on pitkä aika”*.

Läpi tutkimuksen tulkitsemisen katoamista suhteessa liminaaliin virallisen katoamisen kautta. En halua kuitenkaan ohittaa huomiota siitä, että viimeisen havainnon ja virallisen katoamisen (lue: katoamisilmoituksen tekeminen ja vastaanottaminen) väliin jäävä mahdollinen tila edustaa omaa erityistä liminaalia. Tämä liminaali on erityisen haavoittuvainen ja haavoittava johtuen täydestä saavuttamattomuudesta verrattuna *viralliseen katoamiseen*, jossa on nähtävissä teoreettinen status (Vrt. Turner 1969, s.120 – 123). Puumalan tapauksessa tämä kohtalokas tieto siitä, että hän on aikaisemminkin ollut kateissa viikon erityisen ja täysin statuksettoman liminaalin. Sarjan juontaja painottaa asetelmaa toteamalla viikon olevan pitkä aika.

4.14 Tästä mulla on ainakin vähiten tietoa ^(xiv)

Viimeisenä käsittelyssä oleva yksittäinen tapaus, vuonna vuoden 1988 syyskuun 13. - 14. päivän välisenä yönä Heinolan reumasairaalasta kadonneen 78-vuotiaan Aili Sarpion tapaus on sarjan juontajaa lainaten ”*varsin poikkeuksellinen koko kadonneet sarjassa. Keskushenkilömme menee rutiinitutkimuksiin suureen sairaalaan ja katoaa jälkiä jättämättä*”. Sarpion katoamistapauksen asetelma on poikkeuksellinen, mutta myös jaksossa käsiteltävät teemat sekä tapauksen etäisyys suhteessa kyseisen jakson julkaisemiseen (katoaminen 1988, ja jakson esittäminen 2007⁴¹) tekevät siitä erityisen muihin jaksoihin verrattuna. Katoamisen lähtötilanne kuvataan tiiviisti ja nopeasti jakson alkupuolella. Tämän ohella jakson alussa annetaan lyhyt kuvaus Sarpiosta henkilönä ja esitellään hänen tarinansa. Jaksossa haastatellaan omaisten ja poliisin ohella Heinolan reumasairaan silloista ylilääkärinä Martti Nissilää.

Sarpio saapui rutiinitutkimuksiin Heinolan reumasairalaan, vietti yhden yön sairaalassa ja katosi seuraavana yönä klo. 02.00. jälkeen. Sarja esittää suhteellisen tarkat tiedot viimeisistä liikkeistä ja tapahtumista. Kadonneet–sarjassa aiemminkin esitetty *suljetun tilan* asetelma, tuttu risteilyaluksilta, saa tässä yhteydessä vielä oman lisänsä. Sairaala eroaa toki huomattavasti risteilyaluksesta, mutta molemmissa on oma erityisyytensä. Sairaala edustaa kontrolloitua hoitomuotoa, yksilön kontrolloitua liikehdintää ja yksilön kontrolloitua aikataulua⁴². Sairaalan verraten risteilyaluksen rajatussa ympäristössä vallitsee vapaus (tai illuusio siitä). Yhteistä on kuitenkin suljettu ja valvottu tila joka muodostaa raamit katoamishetkelle.

Sarpionkin tapauksessa varsinaiset faktat esitetään juontajan ja rikoskomisario Reijo Federleyn välisessä keskustelussa: ”*Mitä Ailin katoamisesta tiedetään varmasti?*” kysyy sarjan juontaja Markku Hyvönen ja avaa viralliseen tietoon perustuvan osuuden. Virallisella tarkoitan poliisiviranomaisen kertomaa faktaa joka perustuu katoamistapauksen tutkintaan. Sarjassa esiintyvät ja esitettävät tiedot voidaan jakaa kolmeen eri osiaan:

- Viranomaisten tieto.

---

⁴¹ Sarjassa on myös toinen katoamistapaus vuodelta 1988, Piia Ristikankareen tapaus, luku 4.1. Ristikankareen tapausta käsittelevässä jaksossa ei kuitenkaan huomioida ajallista etäisyyttä millään tavalla.

⁴² Sairaala kontrollin paikkana, Foucault..

- Omaisten ja läheisten tieto.
- Huhut joihin sarjassa viitataan (sijaitsevat tapauksesta riippuen esim. kadonneen kotipaikkakunnalla tai internetin keskustelupalstoilla.)

Katoamiseen reagoitiin sairaalassa hyvin nopeasti ja kertojan mukaan: *"klo. 04.40 kymmenkunta poliisia haravoi sairaalan ympäristöä"*. Tämän lisäksi kertoja nostaa esiin kaksi Sarpion etsintöihin liittyvää erityishuomiota: *"Ailin poika, Jorma Sarpio, työskentelee tapahtuma-aikana Heinolan poliisissa ja hän saa tiedon katoamisesta heti sen jälkeen, kun se on asemalle saapunut. Ensitöikseen hän tarkistaa turhaan olisiko Aili palannut kotiinsa. (...) Sattumaa on myös se, että Lahdessa on samanaikaisesti käynnissä koulutus maastoetsintöihin tarkoitetuille koirille"*. Juontaja Hyvönen viittaa asetalmaan kysymällä komisario Federleyltä: *"Miten tutkimuksiin vaikutti se, että Ailin poika oli Heinolan poliisissa töissä?"*. Vastaukseksi hän saa, että sukulaisuus ei vaikuta poliisin reagointiin.

Jakson erityisyyttä korostaa omaisten halu lähteä mukaan sarjan tekemiseen, vaikka katoamisen ja sarjan välillä on miltei kahden vuosikymmenen kuilu. Sarpion tapaukseen liittyy muutakin etäisyyttä, omaiset joutuivat odottamaan Aili Sarpion potilasasiakirjoja 9 vuotta. Tähän ja erityisesti sairaalan henkilökunnan toimiin kulminoituva omaisten pettymys, korostaa jakson välittämää suoranaista pettymystä viranomaisen toimintaan. Sarpion lapsenlapsi Katariina Melvas kuvaa: *"se mistä meillä on vähiten tietoa on se millanen se oli se sairaalan sisäinen tutkimus, et miten sairaala todella tutkittiin, että tutkiko sen sairaalan henkilökunta, liikkuko siellä poliisi mukana (...) tästä mulla ainakin on vähiten tietoa."* Johon Ylilääkäri Martti Nissilä vastaa: *"Seuraavana aamuna sairaalan omat miehet tutki sairaalan läpikotaisin ja sitten seuraavana päivänä, vai oliko se sitä seuraavana, poliisista tuli neljä miestä tänne ja jakaantu neljään osaan. Jokaisella oli sitten mukana talon omia miehiä, kaikki jaettiin sairaalan tilat näiden ryhmien kesken ja ne käytiin läpi minun mielestäni kyllä niin tarkkaan, että on minun mielestäni aivan mahdotonta, että hän olisi tänne johonkin jäänyt"*. Omaisten ja sairaalan välinen dialogi esitetään erillisinä haastatteluina.

4.14.1 Omaisten pettymys, julkinen tunnustaminen ja anteeksipyyntö

Juontaja johdattelee katsojan omaisten kokeman pettymyksen pariin: *"Aili Sarpion katoaminen on traaginen esimerkki siitä miten sattuma ja välinpitämättömyys saattavat*

hiertää kaipaamaan jääneiden omaisten elämää vuosikausia – vielä tänäkin päivänä. Ratkaisevassa asemassa on tieto, ja kun sitä ei ole tarpeeksi muuttuu murhe epäilyksi”. Kertoja kuvaa, kuinka omaiset jättivät vain viikko katoamisen jälkeen keskusrikospoliisille tutkintapyyntö ja vaativat tämän kautta selvitystä siitä onko reumasairaalan henkilökunta toiminut oikein ”eli tehnyt kaiken voitavansa Sarpion katoamisen yhteydessä. Onko millään muotoa mahdollista, että sairaalassa olisi tapahtunut vakava hoitovirhe tai onnettomuus joka selittäisi hänen katoamisensa?”. Läänin poliisineuvos kuitenkin vastaa nopeasti omaisille, että mitään tähän viittaavaa ei ole tutkimuksissa tullut vastaan. Sarpion lapsenlapsi Melvas perustele ratkaisua: ”Tutkimuspyyntö keskusrikospoliisille esitettiin koska niistä Heinolan poliisin laajoista etsinnöistä huolimatta ei oltu kyetty löytämään minkäänlaista johtolankaa, et mitä silloin yöllä oli tapahtunut. Mihin mun isoäitini oli kadonnut. Sitten.. omaisten näkökulmasta sairaalasta ei saatu sellasta tukea, sellasta kriisihoitoa mistä nykyään puhutaan paljon. Et se ois vastannu omaisten hätään omaisten jotenkin toivomalla ja tarvitsemalla tavalla sillä hetkellä. Päinvastoin, et tuntu, et sairaalan johto, sairaalasta pyrittiin ihan välttelemään näitä tapaamispyyntöjä. Kaikki ne väistettiin ja oli hyvin vaikea saada ketään langanpäähän ja ihan mahdoton tavata ketään.” Silloinen sairaalan ylilääkäri Martti Nissilä vastaa omaisten kokemaan: ”Olen todella pahoillani, että tässä on jonkinlainen – en osaa sanoa minkälainen – informaatiokatkos, mutta se on ollut erittäin valitettava, ennenkaikkea teitysti omaisille”. Sarjaan paikantuva dialogi omaisten ja sairaalan silloisen ylilääkärin välillä näyttäytyy tulkinnassani molemminpuolisena, julkisena, ristiriitatilanteen ratkaisuun pyrkivänä esityksenä – julkisena tunnustuksena. Sairaala haluaa taholtaan pyytää julkisesti anteeksi (tunnustaa pahoittelunsa julkisesti) samalla, kun omaiset haluavat julkisesti esittää pettymyksensä (tunnustaa pettymyksensä julkisesti) suhteessa viranomaisiin.

Johanna Sumiala (2010) kirjoittaa *tunnustusrituaaleista* osana median rituaaleja: ”Olipa tunnustamisen paikka tai konteksti mikä tahansa, tunnustamisella on aina tietty kulttuurinen muotonsa, josta sen tunnistaa. Tunnustaminen edellyttää tunnustajaa, tahoa, joka tunnustusta vaatii, sekä armahtajaa tai tuomitsijaa (Sumiala-Seppänen 2007a, 171). Tämän päivän median tunnustajan tehtävänä on paljastaa totuus itsestään eli tehdä henkilökohtaisesta ja yksityisestä julkista median julkisuudessa. Medioitua tunnustamista orkestroivat media-ammattilaiset: tuottajat, journalistit ja juontajat, jotka kutsuvat tunnustajia omiin virtuaalisiin rippituoleihinsa tunnustamaan aidoimmat ja vilpittömimmät ajatuksensa ja tuntemuksensa tuhansille ellei miljoonille lukijoille ja katsojille (White 1992; Peck 1995;

Sumiala-Seppänen 2001; 2002; 2007a; Aslama & Pantti 2007). (Sumiala 2010, s. 99-100). Ylilääkäri Nissilän ja Sarpion lapsen lapsen välinen dialogi on tulkittavissa tämän kautta julkiseksi tunnustusrituaaliksi jossa Nissilä tunnustaa julkisesti olevansa pahoillaan⁴³. Sarpion lapsen lapsen puolelta tunnustamista edustaa sarjan myötä julkiseksi saatettu pettymyksen tunnustaminen. Tämä varsinainen tunnustamisen akti paikantuu esim. kahteen (2) seuraavaan lainaukseen Nissilän puheesta: (1.) ”(...) voi vaan kuvitella miten raastavan vaikeata se on ollu niille omaisille jotka ovat kokoajan olleet epätoivon ja epätietoisuuden vallassa ja lausun syvimmät osanottoni helle. Se on ollu varmaan ihan kamalaa aikaa ja vieläkin on”; (2.) ”Olen todella pahoillani, että tässä on jonkinlainen – en osaa sanoa minkälainen – informaatiokatkos, mutta se on ollut erittäin valitettava, ennenkaikkea teitysti omaisille”.

Sarjan kertoja esittää kysymyksen: ”(...) Miksi Aili Sarpiota koskevia potilastietoja ei luovutettu sureville ja epätietoisille omaisille? Vuoden 1991 helmikuussa he kääntyvät asiassa Mikkelin lääninhallituksen terveysosaston puoleen – vastausta odotetaan kuukausi. Terveysosaston vastauskirjeessä vakuutetaan, että he saavat kaikki Sarpion tapaukseen liittyvät tiedot haltuunsa välittömästi. Kestää kuitenkin yhdeksän vuotta ennen kuin paperit Heinolan reumasairaalasta viimein saapuvat omaisille. Eletään maaliskuuta vuonna 2000.” Tähän asetelmaan paikantuva omaisten pettymys ja yhdeksän vuoden mittainen odotus (joka edustaa tulkinnassa tulehtunutta ja vääristynyttä liminaalia äärimmillään) saatetaan näin sarjan kertojan toimesta julkiseksi tunnustukseksi jossa Heinolan reumasairaalan erehdys ja sen omaisille aiheuttama pettymys saatetaan julkiseen tietoon jokaisella joka päättyy, tai on päätynyt, katsomaan Kadonneet –sarjaa.

Julkinen tunnustaminen näyttäytyy tässä yhteydessä omintakeisessa valossa: miksi kyseinen keskustelu on haluttu saattaa julkiseksi? Onko kyse vain sarjan dramatiikan riemuvoitosta vai omaisten tarkoituksellisesta ratkaisusta (, kun he pääsevät julkisesti tunnustamaan viranomaisten hämmentävänäkin näyttäytyvän virheiden ketjun). Onko kysymys lainkaan voitosta vai vain sattumasta sarjan muiden jaksojen suhteen. Sarja ei tarjoa vastausta siihen millaiset omaisten ja viranomaisten välit ovat. Onko mahdollista, että keskustelun saattaminen julkiseksi on ollut ainoa vaihtoehto? Onko sarja vain sattumalta osunut juuri oikeaan saumaan? Nämä kysymykset jäävät avoimiksi aineiston puitteissa.

---

⁴³ Asetelmassa *armahtajan* ja *tuomitsijan* roolit jäävät katsojalle.

4.15 Näin tehtiin kadonneet ja elämä jatkuu (^{xv}, ^{xvi})

Yksittäisiä katoamistapauksia käsittelevien jaksoiden lisäksi *Kadonneet*-sarjan puitteissa on julkaistu kaksi taustoja ja tekijöiden kokemuksia käsittelevää jaksoa: 5.11.2008 julkaistu *Näin tehtiin kadonneet* –jakso sekä 14.11.2008 julkaistu *Elämä jatkuu* –jakso. Joiden tarkastelu päättää tutkimukseni materiaalin pariin paikantuvan analyysivaiheen. Taustoittavat jaksot esitetään sarjan jaksoina: tarkastelen niitä kokonaisuuden osina ja käsittelen molemmat jaksot samassa yhteydessä.

Tutkielmani tarkastelee sitä minkälaista mielikuvaa katoamisesta ja kadonneista sarja tuottaa, mitä kerronnan ja julkisuuden elementtejä se hyödyntää, miten se näitä välittää ja mikä sen funktio suhteessa sosiaaliseen todellisuuteen on. On hyvä päästä tarkastelemaan sitä miten henkilöt sarjan taustalla perustelevat ja kokevat sen. Molemmat jaksot kertaavat sarjassa jo esitettyjä tapahtumia, niihin paikantuu tutkimukseni kannalta mielenkiintoista informaatiota omaisten ja sarjan tekijöiden kokemuksista.

Yksinkertaistaen: sarja on tutustuttanut ihmisiin joiden elämäntarina on traagisesti päättynyt katoamiseen. Käsikirjoittaja Esa Silanderin sanoin: ”*hyvin äkkiä mullekin selvis, että tarkotus on kertoa yhen ihmisen elämäntarina siihen hetkeen saakka, kun hän katoaa.*” Kaksi taustoittavaa jaksoa tutustuttavat ihmisiin sarjan taustalla: motiivit, tarkoitukset ja tuntemukset tuodaan esille. Sumialan, Turnerin ja Malinowskin (median tulkintaan sovellettuja) rituaalitulkintoja mukaillen ja niitä kyseiseen sarjaan soveltaen tämä näyttää toisen puolen, *taustan* ja *tarkoituksen*. Samaa voidaan peilata yleistäen rituaalin tulkintaan: aktiivinen rituaali ja sen funktio. Ymmärryksen ja tulkinnan kautta on oleellista perehtyä molempiin: nähdä syyt aktiivisen ja todellisuutta tuottavan toiminnan taustalla. (Malinowski 1948; Turner 1969[2007]; Sumiala 2010)

Elämä jatkuu–jakson alussa kertoja kiteyttää sarjan tekemiseen liittyvän motiivin (joka on): ”*alusta asti ollut se, että edes joku tapauksista saataisiin ratkaistua ja kadonneen kohtalo selviäisi.*” Tästä näkökulmasta tarkasteltuna sarja tuo henkilökohtaisen julkiseksi ja pyrkii tällä aktiivisella julkituomisella vaikuttamaan kadonneen (omaisten) kohtaloon ratkaisevalla tavalla. (Sumiala 2010). Sovelletussa rituaalitulkinnassa tätä voidaan tarkastella

kriisirituaalina/-riittinä: jossa tietynlaisilla toimilla (hädän julkiseksi saattamisella) pyritään vaikuttamaan todellisuuteen. (Turner 2007 [1969]). Taustoittavat jaksot avaavat myös omaisten kokemuksia sarjasta ja syistä lähteä mukaan sen tekemiseen: *”Syy lähteä mukaan tähän sarjaan oli varmasti se halu siitä, että ihmiset heräisi ja näkis, että hei, että isä puuttuu ja se pitää löytää (ja). Se oli se koska aika paljon sitä on kuitenkin itte valmis uhraamaan itteensä, että pystyy auttamaan sitä, että se löytyy”*. Tämän (Kai Salomaan tyttären) maininnan johdan samaan riitin ja rituaalin tulkintaan: hän ei viittaa *uhrautumisella* pelkkään sarjan tekoon osallistumiseen vaan paikantaan sen osaksi sitä kaikkea mitä kadonneen omainen on valmis tekemään kohtalon selvittämiseksi. Maininta *uhrautumisesta* kuvastaa tulkinnassani halua ja valmiutta saattaa itsensä (tässä yhteydessä sarjan luomaan) erityiseen asetelmaan (uhrata itsensä) julkisessa esityksessä (mediaesitys julkisena rituaalina) kriisin kohdatessa. Tulkittaessa tilaa liminaalin kautta tämä näyttäytyy emotionaalisen ja käytännöllisen liminaalin hybriksenä. (Turner 2007 [1969], s.107; Sumiala 2010, s.97-129)

Sarjan käsikirjoittaja Esa Silander osoittaa kunnioituksensa omaisille: *”sankareilla mä tarkotan niitä omaisia jotka esiintyy näissä ohjelmissa niin ne tietyllä tavalla antaa myös selviytymistarinoita. Ne kertoo kuinka ihminen selviää niin hirvittävästä katastrofista ku se, et sun läheinen tai sun omainen katoaa.”* Silanderin lausahdus on tulkittavissa edeltävässä luvussa käsitellyn julkisen tunnustamisen rituaalin kautta: Silander tuo kunnioituksensa julkiseksi asetelmassa jossa sarja ja sen yksittäinen jakso voidaan tulkita kyseisen rituaalin alustaksi ja tämä tunnustaminen varsinaiseksi rituaalin aktiksi. Sumialan mukaan median rituaalit voidaan eritellä kolmeen eri tyyppiin: *”1) vastaanoton rituaaleihin; 2)mediatuotannon rituaaleihin; 3)mediaesityksen rituaaleihin”*. Tyypitykset ovat toki yleistyksiä ja johdattelevat kohti yksittäisen rituaalin tulkintaan, mutta niitä voidaan hyödyntää lähestyttäessä aihetta. (Sumiala 2010, s.129). Tässä yhteydessä Silanderin kunnioituksenilmaisu asettuu mediatuotannon- ja mediaesityksen rituaaleihin.

Salomaan tytär esittää yleisölle suoranaisen pyynnön *Näin tehtiin kadonneet* –jakson puitteissa: *”Kyllä mä haluaisin sen sanoa, että kaikki ne ihmiset jotka nyt jotain ikinä koskaan mitään tietää niin ilman muuta ottais yhteyttä ja kertois sen oman tiedon rippeenkin sieltä”*. Samassa jaksossa käsikirjoittaja Silander korostaa omaisten roolia sarjassa: *”lähtökohtana on, että myös omaiset tarvitsevat tätä ohjelmaa. On tärkeää saada kadonneesta esiin jokainen liikenevä tiedonmuru”*. Salomaan tyttären pyyntö näyttäytyy julkisena

puheenvuorona joka on suunnattu niille ihmisille jotka mahdollisesti tietävät edes jotainkin asiasta. Tässä yhteydessä sarja toimiikin kommunikatiivisena elementtinä, jonka avulla myös suora pyyntö mahdollistuu. Pyyntö esitetään osittain kuvitelluille, vain potentiaalisille henkilöille. Tämän voidaan tulkita edustavan julkisen mediatuotannon rituaaleja joissa yleisö (katsojat) ovat aina kasvotonta massaa. Sarjan kertojan sanoin ”*omaisille sarja merkitsee vielä yhtä tapaa tehdä jotakin kadonneen löytämiseksi.*”

Yksittäisiä huomioita saadaan myös muulta työryhmältä. Sarjan kuvaaja Lasse Verkko kertoo: ”*Kyllä nää omaisten haastattelut on kuvaajallekin vaikeita paikkoja välillä, että samaistua heidän kohtaloonsa ja aatella mitä he on joutunu vuosikymmenet elämään epätietoisuudessa – onhan se aikamoista. Toivottavasti jotenkin saadaan apua tän sarjan avulla.*” Tämän kaltainen emotioiden tunnustaminen näyttäytyy katsojalle Sumialaa ja emotionaalista liminaliteettia mukaillen tavaksi osoittaa tunteet tosioleviksi: ne kattavat myös henkilöt työryhmän takaa.

4.15.1 Sarjan konkreettiset vaikutukset

Kertoja johdattelee sarjan myötä tapahtuneen konkreettisen ratkaisun pariin: ”*kadonneet sarjassa on kerta toisensa jälkeen tullut esiin omaisten hätä ja yksinäisyys, tuen tarve on valtava. Sarjan vaikutuksesta, käsikirjoittaja Esa Silanderin tuella, syntyi kesällä 2007 uusi yhdistys Kadonneen Omaiset RY*”.⁴⁴ Sarjan tekemisellä on siis ollut myös kollektiivinen, erityisasemassa olevia ihmisiä, yhteen kokoava merkitys. Sarjan tekemisen myötä toisensa kohdanneet kadonneen omaiset korostavat vertaistuen merkitystä, kuten Kai Salomaan tytär kuvaa: ”*ehdottomasti suurin asia on ollut löytää nämä ihmiset*”. Raisa Räisäsen äiti korostaa kuinka: ”*Se oli kyllä tärkeä asia koska se anto semmosen tunteen siitä, että niin meitä on monta ihmisiä saman asian äärellä ja niin, on hyvä tehdä niinku jotain semmosta asiaa millä niinkun saadaan määritettyä niinkun kaikki se mitä tää asia pitää sisällään, jotenkin selvitettyä, että minkälaista prosessia me käydään läpi, ku saa tiedon siitä, että omainen on kadonnu niin hirveen monella tuntuu olevan se just, että se äärimmäinen hätä mikä tuli päälle näky ihan fyysisesti, että nii piti opetella niinku hengittää ihan siinä alussa. Että semmonen. Ehkä niinku semmonen voimakas ahdistus paino siinä kokoajan, että siinä – tästä niinku kerto monet ihan samanlaista kokemusta*”. Kadonneiden omaisten keskenään

---

⁴⁴ Kadonneen omaiset RY on lopettanut toimintansa vuoteen 2016 mennessä.

jakamat kokemukset luovat oman kollektiivisen ulottuvuutensa sisältäen omat äärimmäiset reunaehdonsa. Kai Salomaan tytär kuvaa kollektiivisuuden merkitystä: *”Sieltä mä löysin sitten aika monta aika läheistä ihmistä jonka kanssa mä oon voinu aika paljon käydä tätä asiaa niinku uudestaan ja uudestaan läpi, että mulle se on ollu semmonen ehdotomasti suurin asia löytää nää muut ihmiset.”* Räisäsen ja Salomaan omaisten kuvaama vertaistuki paikantuu Räisäsen äidin toteamukseen siitä kuinka elämää helpottaa, kun voi nähdä, että *”näinkin vaikeessa tilanteessa voi elää”*. Vaikka tapausten kirjo on laaja, kokemus katoamisesta on kuitenkin yhteinen ja lopulta hyvin jaettavissa.

Kertojan mukaan sarjan julkaisemisen myötä on saatu myös useita tapauksiin liittyviä vihjeitä joista osaa poliisi tutkii aktiivisesti.

4.15.2 Sarjan tekemiseen osallistuminen

Omaisten kokemukset sarjaan osallistumisesta suhteessa henkilökohtaiseen traumaan nousevat esiin kummassakin sarjan taustoja käsittelevässä jaksossa. Kai Salomaan tyttären sanoin: *”omia haavoja revittiin auki, ja oli pakkokin repiä auki niitä omia haavoja, koska tää asia on meille kaikille kokoajan ilmassa. silti sitä yrittää elää sen asian kanssa niin, että pystyy elämään joka päivä.”* Salomaan tytär puhuu *meistä*, tämä korostaa katoamisen kollektiivisuutta: suku, läheiset, kadonneen omaiset ja muut vertaiset.

Kai Salomaan tytär: *”mun mielestä on se olis hirveen tärkeätä, että asia saatais päätökseen – sillä sitä mennään eteenpäin. sille surulle ei tuu loppua ennen kuin asia ratkee. kyllä surra voi mutta loppu sille surulle on vaikea löytää.”* Tytär painottaa sitä kuinka katoamisen synnyttämä tietämättömyyttä hehkuva liminaalitila tulisi saada päätökseen. Hän mainitsee tämän vaikuttavan suruun niin, että sille ei tule lainkaan loppua samalla, korostaen, kuinka olisi tärkeintä löytää surulle loppu.

Raisa Räisäsen äiti: *löytää niitä uusia asioita elämästä, löytää uuden reseptin.. lähtee ulos. Ostaa uuden yrtin kaupasta. Liikunnasta tulee mahdolloman hyvä olo kyllä [...] Jokaisen omaisen on luotava oma strategia siitä miten elämä jatkuu.”* Elämän ja arjen väijäämätön jatkumo luovat omat haasteensa kadonneen omaisille. Omaisen katoaminen jää väistämättä kiinteäksi tekijäksi elämään: se on asia jota aineiston perusteella ei pääse

pakoon. Katoamisen kaltainen traaginen tapahtuma pakottaa omaiset sopeutumaan. Sopeutuminen paikantuu esimerkiksi Raisa Räisäsen äidin mainintaan siitä, että *”jokaisen on luotava oma strategia siitä miten elämä jatkuu”*. Tämän strategian ei tarvitse tutkielmani aineiston perusteella olla monimutkaisia toimintamalleja tai aktiivista ja tiedostettua toimintaa: aineiston perusteella on tärkeintä löytää jokin asia joka toimii ja tuo elämään positiivisia kokemuksia. Kai Salomaan tytär mainitsee: *”hevoset ei ymmärrä tän asian tiimoilta mitään, kyllä se on mulle tärkeetä, että mä saan sinne arjen kohdalle niitä hyviä/positiivisia. Kyllä ne sieltä tallista tulee.”*

4.15.3 Byrokratia estää ihmistä ikään kuin pääsemästä irti

Sarjan käsikirjoittaja Esa Silander palaa käytännölliseen liminaaliin: *”sit on olemassa vielä yks sellanen hyvin järkyttävä, oikeastaan sellainen kafkamainen piirre: joku pitää huolta veroilmoituksista, ja kaikesta siitä mitä tämä byrokratia pyörittää vuos tolkulla, muuttoilmoituksia- kaikenlaisia konkreettisia asioita jotka seuraa tätä kadonnutta vuosia”*.

Tämän lisäksi Silanderin mainitsee kuinka: *”byrokratia estää ihmistä ikään kuin pääsemästä irti”* paikantuu esim. Timo Suikkasen kohtaloa käsittelevään jaksoon⁴⁵.

Kai Salomaan tytär kertoo kuinka: *”Viranomaisia on lukuisia jonka kanssa pitää pitää jonkun asioida. Missä vaiheessa irtisanotaan kadonneen asunto esimerkiksi? Pankkiasiat, niitä on valtavan paljon ja sitten se minkä oon itse varmasti kokenut suurimpana on kyllä ehdottomasti tämä muun yhteiskunnan tavallaan se rasite tai se paine muusta yhteiskunnasta. Onko kuulunu mitään, onko mitään selvinny?”*

Edeltävät lainaukset rinnastuvat siihen kuinka kuolleeksi julistaminen toimii (lopulta vain osittain) käytäntöjä ratkovana ja helpottavana tekijänä, tapana käsitellä asiaa käytännössä. Käytännöllisen liminaliteetin suhteen kuolleeksi julistaminen toimii päättävänä tekijänä: yhteiskunta tulee surussa vastaan ja mahdollistaa asian käsittelyn.

---

⁴⁵ Kts. Luku 4.9

5. Yhteenveto ja päätelmä

Lähdin tarkastelemaan materiaalia ennakkoasetelmien ja -oletusten pohjalta. Koen nämä välttämättömiksi lähtökohdiksi, kun halutaan tietoisesti saavuttaa yhteneväinen päätelmä tutkimusaineistosta. Yleistäen tätä malli voisi kutsua tutkimuksen tekemiseksi. Lähtökohdat paikantuvat tutkimusmateriaalin, tutkimuskysymysten ja tutkimuksen työvälineiden pariin. Esimerkiksi tutkimuskysymykset ovat eläneet läpi prosessin, ne ovat hioutuneet ja saavuttaneet lopullisen muotonsa saturaatiopisteiden⁴⁶ myötä.

Analyysivaihe edustaa kokonaisuudessaan tutkimuskysymysten ja aineiston välistä dialogia, mutta haluan lopuksi täsmentää sen miten olen päätenyt vastaamaan tutkimuskysymyksiini.

Minkäkaltaista kuvaa sarja tuottaa kadonneista ja katoamisesta sosiaalisena kategoriana?

Kadonneet–sarja esittää katoamisen omaisten kokemana traumana, julkisen esittämisen myötä tämä saatetaan kollektiiviseen muotoon. Henkilökohtaisen ja suljettuun piiriin paikantuva traaginen ja traumaattinen kokemus näyttäytyy julkiseksi saatettuna terapeuttisena⁴⁷ ja käytännöllisenä⁴⁸ sarjaan osallistuneille omaisille. Sarjan käsikirjoitus pyrkii tiedostettuun dramatiikkaan, tämä paikantuu mm. sarjan juontajan ja haastateltavien poliisien väliseen dialogiin joissa käsitellään katoamistapauksiin liittyviä huhuja ja oletuksia. Esimerkitapauksessa juontaja esittää poliisille huhuun tai oletukseen liittyvän kysymyksen joka poliisin toimesta todetaan oikeaksi tai vääräksi⁴⁹. Tämän tulkitsen osana sarjan tarkoitusta. Kadonneen omaiset ovat valmiiksi tuskallisessa liminaalissa jota huhut ja perättömät väitteet häiritsevät. Tarjoamalla poliisin tutkintamateriaaliin pohjautuvia faktatietoja sarja helpottaa omaisten erityistä liminaalitilaa, torjuen häiritsevät elementit.

Miten sarja muokkaa käsitystämme katoamisen luomasta sosiaalisesta kategoriasta?

---

⁴⁶ Eskola & Suoranta kirjoittavat kylläntymisestä:

Kylläntymistä ei voi saavuttaa, jos ei tiedä, mitä aineistostaan etsii. On toki mahdollista, ettei tällaista kylläntymispistettä pysty etukäteen asettamaan, jolloin kylläntymisen rajaa tulee tarkkailla tutkimuksen edetessä. Esimerkiksi yksi eläytymismenetelmäaineistoa koskeva riittävän aineiston suhteellinen määrä on kokemuksen perusteella 15 vastausta yhtä kehyskertomusta kohden. (Eskola & Suoranta 1998, 63.)

⁴⁷ kts. esim. luku 4.15

⁴⁸ kts. esim. luvut 4.3, 4.8, 4.14

⁴⁹ kts. esim. luku 4.12

Sarjassa esitettävät omaisten kokemukset näyttäytyvät puhtaana informaationa aiheesta. Ne edustavat todellista ja koettua. Tässä muodossa esitetty kerronta ei kulje kolmannen käden kautta vaan kokemus välittyy kokijalta katsojalle. Asetelmassa on kuitenkin huomioitava se, että omaisten kokemukset ja niistä kertominen ovat osa sarjaa ja sijaitsevat sen kontekstissa. Tämä on kuitenkin haastattelujen luonne, ne sijaitsevat aina jossakin kontekstissa.

Miten liminaali soveltuu kadonneiden tilan tarkasteluun?

Luvuissa 3.2.1, 3.3 sekä luvun 3.5 pää- ja alaluvuissa pyrin täsmentämään ajatusta liminaalin soveltuvuudesta ja soveltumattomuudesta kadonneiden kategorian tarkasteluun. Tämän tarkennuksen ja aineiston analyysin jälkeen on todettava kuinka suurimman ristiriidan ja haasteen Victor Turnerin *Rituaali* –teoksessa määritellyn teoreettisen liminaalin käytölle luo katoamisen ennalta-arvaamattomuus joka paikantuu sen alkua- ja loppuvaiheen ennustamattomuuteen. Turner muistuttaa pysyvistä liminaalisuudesta⁵⁰, mutta paikantaa sen omaehtoiseen toimintaa, jonka hän paikantaa pyrkimykseksi pysyvään ja tiedostettuun communitasin malliin (kts. Turner 2007 [1969], luvut 4 & 5). Tästä syystä olen päättänyt määritelmään *tulehtunut liminaali* jolla pyrin täsmentämään katoamisen synnyttämän liminaalin rikkiäistä mekaniikkaa.

Haluan lopuksi täsmentää sitä kuinka huomio perinteisten teorioiden soveltumattomuudesta suhteessa katoamiseen kuvastaa kyseisen tilan ongelmia. Katoaminen on äärimmäisen haasteellinen omaisille, mutta sen ymmärtäminen on äärimmäisen haasteellista ulkopuoliselle. Toivoisinkin lisää ja laaja-alaisempaa tutkimusta siitä miten median tapa esittää katoaminen toistuvasti mysterielementtinä vaikuttaa omaisten kokemukseen: mikä oikeuttaa sen, että kadonneen jo valmiiksi haavoittunutta sosiaalista tilaa voidaan median toimesta käsitellä lähtökohdiltaan yliampuvilla elementeillä.

---

⁵⁰ Turner tarkastelee pysyvää liminaalisuutta Franciscus Assisilaisen ajattelussa (Turner 2007 [1969], s.162 – 176)

Kirjalliset lähteet

Aarnio, Kia (2007). Paranormal, superstitious, magical, and religious beliefs. Väitöskirja. Psykologian laitos. Helsingin yliopisto.

Atkinson, Paul (1992). Understanding Ethnographic Texts. Qualitative Research Methods Series. Volume 25. Series Editor: John Van Maanen, MIT. Sage Publications, London.

Berger L. Peter & Luckmann Thomas (1994). Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkielma. Yliopistopaino: Helsinki.

Boss Pauline (1999). Ambiguous Loss: Learning to Live with Unresolved Grief. Harvard University Press.

Coman, Mihai, Rothenbuhler, Eric W. (2005). Media Anthropology. Thousand oaks: Sage publications.

Conlin, Lindsey & Davie R. William (2015). Missing white woman syndrome: how media framing affects viewers emotions. Electronic News, sivut 36-50. SAGE.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998). Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino

Fairclough, Norman (1997). Miten media puhuu

Fingerroos Outi (2003). Refleksiivinen paikantuminen kulttuurien tutkimuksessa. *Elore* 2/2003.

Gadamer, Hans-Georg (2004). Hermeneutiikka. Ymmärtäminen ihmistieteissä ja filosofiassa. Suom. Ismo Nikander. Tampere: Vastapaino.

Geertz, Clifford (1973). The Interpretation of cultures. Selected Essays. Lontoo: Fontana Press.

Hertz, Robert (1960). Death and the Right Hand. Lontoo: Cohen and West.

Hirsjärvi, Sirkka. Remes, Pirkko. Sajavaara, Paula (2015). Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Holy, Ladislav (1996). Anthropological perspectives on kinship. London: Pluto Press.

Jermo, Aake (1975). Murha ei vanhene koskaan: reportaasi surmatöistä. Helsinki: Otava.

Huttunen, Laura (?). Liminality and Missing Persons: Encountering the Missing in Post-war Bosnia Herzegovina. Tiedot puuttuvat.

Huttunen, Laura (2015). *Remembering, witnessing, bringing closure: Srebrenica burial ceremonies on YouTube*. Social Memory in a Mediated World: Remembering in Troubled Times. Palgrave MacMillan.

Kantola, Anu & Moring Inka & Väliverronen Esa (1998). Media-analyysi: tekstistä tulkintaan. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Karhusaari, Anneli (2009). Kyllikin Surma: Reino Ojanperän muistelmien pohjalta. Lappajärvi: Kustannusliike Anneli.

Kevin T. Jones, Lewis V. Todd & Kenneth S. Zagacki (2007). Communication, Liminality, and Hope: The September 11th Missing Person Posters. Communication Studies. 58. 1. s. 105-121

Lönnqvista, Bo & Kiuru, Elina & Uusitalo, Eeva (1999). Kulttuurin muuttuvat kasvot. Johdatus etnologiatieteisiin. Tietolipas 155. Helsinki: SKS.

Niiniluoto, Ilkka (1980). Johdatus tieteenfilosofiaan. Käsitteen ja teorianmuodostus. Helsinki: Otava.

Sant Cassia, Paul (2007). Bodies of Evidence. Burial, Memory and the Recovery of Missing Persons in Cyprus. Berghahn Books. New York.

Segalen, Martine (1986): Historical anthropology of the family. Cambridge University Press.

Seppänen, Janne (2001): Katseen voima, kohti visuaalista lukutaitoa. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.

Sumiala, Johanna 2010: Median rituaalit. Johdatus media-antropologiaan. Tampere: Vastapaino.

Thomassen, Bjørn 2014. Liminality and the modern, living through the In-between. Roskilde University.

Tuomi, Jouni. & Sarajärvi, Anneli (2002). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Turner, Victor (2007). Rituaali. Rakenne ja Communitas. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Summa.

Robben & Sluka (2007). Ethnographic Fieldwork: An Anthropological Reader. Blackwell.

Van Gennep, Arnold (1960). The Rites of Passage. Routledge and Kegan Paul. London and Henley.

Elektroniset lähteet

Boss, P. G. (2002). Ambiguous loss: Working with families of the missing. Family Process, 41(1), 14-7. [<http://helios.uta.fi/docview/218868874?accountid=14242>] Tarkistettu 19.5.2016

Elävä Arkista, Yle. [<http://yle.fi/aihe/elava-arkisto>] 19.5.2016

FINLEX. Laki kuolleeksi julistamisesta. Oikeusministeriö. 09.03.2005. Helsinki. Verkkoaineisto [<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050127>] Tarkistettu 19.5.2016.

Grönfors, Martti (2011 [1982]) Laadullisen tutkimuksen kenttätutkimusmenetelmät. SoFia-Sosiologi-Filosofiapaja. Vilkkumäki. Hämeenlinna [[http://vilkkumaki.fi/books/Laadullisen tutkimuksen.pdf](http://vilkkumaki.fi/books/Laadullisen_tutkimuksen.pdf)] Tarkistettu 19.5.2016

Haverinen, Anna (2009) Trobriand-saarilta internetiin: antropologisen kenttätutkimuksen haasteita. Jyväskylä. Verkkoaineisto [<https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/22606>] Tarkistettu 19.5.2016

Huttunen, Laura (2013). Kadonneiden jäljillä: Missing person -kategorian sosiaaliset ja kulttuuriset ulottuvuudet. Kollegiumluentosarja. Verkkoaineisto [[http://www.uta.fi/iasr/lectures/index/Kadonneiden%20j%C3%A4ljill%C3%A4YtilentoMarra s13.pdf](http://www.uta.fi/iasr/lectures/index/Kadonneiden%20j%C3%A4ljill%C3%A4YtilentoMarra%20s13.pdf)] Tarkistettu 19.5.2016

Kuolevaisuus –luentosarjan blogi. [<http://blogs.helsinki.fi/human-mortality/2012/02/07/kuolemissen-rituaalit/>] Tarkistettu 19.5.2016

Kvali MOTV, videotallenteet [http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_4_3.html]

Kuvien lähdetiedot

Kuva 1: Iltalehden lööppiarkisto. [<http://www.iltalehti.fi/looppiarkisto/>]

Iltalehti 4.4.2016. Alma Media Oy. Kuvan verkko-osoite
[<http://static.iltalehti.fi/kuvat/looppiarkisto/looppiarkisto20160404.jpg>]

Kuva 2: Iltalehden lööppiarkisto. [<http://www.iltalehti.fi/looppiarkisto/>]

Iltalehti 5.2.2016. Alma Media Oy. Kuvan verkko-osoite
[<http://static.iltalehti.fi/kuvat/looppiarkisto/looppiarkisto20160205.jpg>]

Kuva 3: Kuvakaappaus Kadonneet –sarjan introsta, jakso *Virallisesti kuollut*.

YLE, Asiaohjelmat TV 2 (julk. 12.7.2007).
[<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2008/09/11/kadonneet-piia-ristikankare>]

Kuva 4: Kuvakaappaus Kadonneet –sarjan introsta, jakso *Virallisesti kuollut*.

YLE, Asiaohjelmat, TV 2 (julk. 12.7.2007).
[<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2008/09/11/kadonneet-piia-ristikankare>]

Kuva 5: Kuvakaappaus Kadonneet –sarjan jaksosta *Haamupoika*.

YLE, Asiaohjelmat TV 2, (julk.14.9.2006)
[<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2008/09/19/kadonneet-jussi-neuvonen>]

Kuva 6: Kuvakaappaus Kadonneet –sarjan jaksosta *Haamupoika*.

YLE, Asiaohjelmat TV 2, (julk.14.9.2006)
[<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2008/09/19/kadonneet-jussi-neuvonen>]

Kuva 7: Kuvakaappaus Kadonneet –sarjan jaksosta Raisa Räisänen.

YLE, Asiaohjelmat TV 2, (julk. 24.8.2006)
[<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2008/08/26/kadonneet-raisa-raisanen>]

Kuva 8: Kuvakaappaus Kadonneet –sarjan jaksosta *Perjantai 13. päivä*.

YLE, Asiaohjelmat TV 2, (julk. 5.7.2007)

[<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2008/09/17/kadonneet-maarit-haantie>]

-
- ⁱ YLE, Asiaohjelmat TV 2, Julkaistu 12.7.2007 [<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2008/09/11/kadonneet-piia-ristikankare>]
- ⁱⁱ YLE, Asiaohjelmat TV 2, Julkaistu 26.8.2010 [<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2010/09/10/kadonneet-antero-harju>]
- ⁱⁱⁱ YLE, Asiaohjelmat TV 2, Julkaistu 12.8.2010 [<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2010/08/13/kadonneet-pekka-tuukkanen>]
- ^{iv} YLE, Asiaohjelmat TV 2, Julkaistu 14.9.2006 [<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2008/09/19/kadonneet-jussi-neuvonen>]
- ^v YLE, Asiaohjelmat TV 2, Julkaistu 5.8.2010 [<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2010/08/23/kadonneet-kimmo-ojala>]
- ^{vi} YLE, Asiaohjelmat TV 2, Julkaistu 24.8.2006 [<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2008/08/26/kadonneet-raisa-raisanen>]
- ^{vii} YLE, Asiaohjelmat TV 2, Julkaistu 5.7.2007 [<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2008/09/17/kadonneet-maarit-haantie>]
- ^{viii} YLE, Asiaohjelmat TV 2, Julkaistu 7.8.2008 [<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2008/10/20/kadonneet-juha-laitinen>]
- ^{ix} YLE, Asiaohjelmat TV 2, Julkaistu 19.8.2010 [<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2010/08/26/kadonneet-timo-suikkanen>]
- ^x YLE, Asiaohjelmat TV 2, Julkaistu 28.8.2008 [<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2008/10/27/kadonneet-antti-hanhivaara>]
- ^{xi} YLE, Asiaohjelmat TV 2, Julkaistu 27.7.2006 [<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2008/10/02/kadonneet-kai-salomaa>]
- ^{xii} YLE, Asiaohjelmat TV 2, Julkaistu 9.8.2007 [<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2008/09/15/kadonneet-niku-patronen>]
- ^{xiii} YLE, Asiaohjelmat TV 2, Julkaistu 31.7.2008 [<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2008/10/21/kadonneet-teemu-puumala>]
- ^{xiv} YLE, Asiaohjelmat TV 2, Julkaistu 26.7.2007 [<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2008/09/22/kadonneet-aili-sarpio>]
- ^{xv} YLE, Asiaohjelmat TV 2, Julkaistu 28.6.2007 [<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2008/11/05/nain-tehtiin-kadonneet>]
- ^{xvi} YLE, Asiaohjelmat TV 2, Julkaistu 17.7.2008 [<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2008/11/14/kadonneet-elama-jatkuu>]